

ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST / TREĆI TRG / LITERARY MAGAZINE

Treći
Trg

Glavni i odgovorni urednik
Dejan Matić

Urednik
Milan Dobričić

Izvršni urednici
Srđan Gagić & Aleksandra Milanović

Likovni urednik
Dragana Nikolić

Dizajn korica
Dina Radoman & Dragana Nikolić

Saradnica
Dajana Vasojević

Lektura i korektura
Treći Trg

Izdavač
Treći Trg

Francuska 7
11000 Beograd
www.trecitrg.org.rs
www.trgnisepoezija.blogspot.com
www.facebook.com/TreciTrg
(00) 381 61 24 29 232

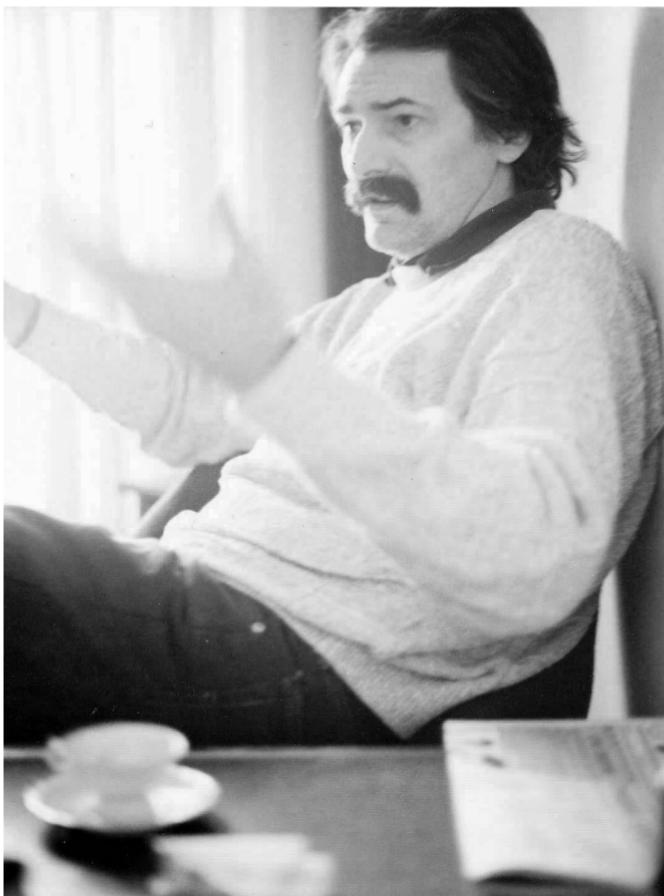
Copyright © Autori & Treći Trg

TREĆI TRG
Časopis za književnost
Sveska 57-58 Godina XIII Beograd 2017

Sadržaj

<i>Raša Livada (1948–2007)</i>	5
<i>Raša Livada Poprskan znojem kazaljki Atlantida Karantin</i>	7
<i>Plato Raše Livade</i>	15
Ljiljana Šop: <i>Raša Livada, pesnik s kojim i danas razgovaram</i>	17
Mihajlo Pantić: <i>Slovo o Livadi</i>	19
Saša Radojčić: <i>Zaokružena knjiga</i>	24
Goran Korunović: <i>Ironična mudrost Karantina</i>	27
Borislav Radović <i>Iz Rilkeove prepiske s princezom</i>	31
Efrosini Manda-Lazaru <i>Skupljačica mina</i>	38
Angela Kajmakić <i>Izbliza</i>	40
Stela Voskaridu-Ikonomu <i>PlaŠ</i>	42
Kirjakos Haralambidis <i>Carujuća Famagusta</i>	44
Jorgos Panagi <i>Mitovi</i>	47
Goran Stamenić <i>Sveti magnet</i>	49
Stevan Tatalović <i>Ustupanje mesta</i>	51
Srđan Gagić <i>Prelazno doba</i>	54
Patrik Kovalski <i>Zlatna groznica</i>	57
Ognjen Aksentijević <i>Um za morem, smrt za vratom</i>	60
Jovan Marković <i>Znakovi i znaci</i>	63
Natalija Jovanović <i>Od svih jednostavnih stvari</i>	66
Stevan Bradić <i>Na zemlji</i>	69
Goran Živković <i>Psihoslajdovi</i>	72
Milan Dobričić <i>Dnevnik glavobolje</i>	75
Eva Zonenberg <i>Imperija suze</i>	78
Malgožata Lebda <i>Jezik zemlje</i>	81
Gustavo Adolfo Beker <i>Rime</i>	83
Đuan Salvat-Papaseit <i>Izabrane pesme</i>	86

Raša Livada (1948–2007)

RAŠA LIVADA

Poprskan znojem kazaljki Atlantida Karantin

ČISTILIŠTE

To me svako pita. I začudićeš se:
Dugo je najlepše-i-najveće zdanje
U gradu bio: K a r a n t i n.

Može se, ako zagrebeš malter,
(JOŠ UVEK) iskopati cevanica, 5
Il rebro graditelja.

Jer, tu je bio zabel
Između podzemlja i zemlje,
Između zemlje i neba.

Tu bi oni, 10
Koji sajлом Rodopa pođu
(DA ODBEGLE OČEVE NAĐU)
U Heladu,
I oni iz Jerusalima i Smirne,
Što beže u Poljsku i Nemačku: 15
(DA UMNOŽE SEME I AMETISTE)
Uzeli lekove i tačne karte,
I zapucali dalje,

Ali, mnogi su i ostali.

I kakva smo samo mešavina bili: 20
SLOVENI... GRCI... GERMANI...
UGRI... JEVREJI... LATINI... Ah,
Ne znaš ti koliko odora promeni
Glumac,
Dok ne ostane go. I pitaš: 25
Šta nas je održalo,
Koja kultura... običaji...

Odgovoriću ti:

Karantina više nema (U-NAMA-JE)
Al naučio nas je da ljude 30
Delimo na zdrave i uboge.

Osim toga, mržnja koja traje,
(OVDE JE TRAJALA)
Učini da čovek zaboravi: Ko je,
I šta je. 35

A LIVADA KAŽE:

Učitelj nikada ne otkriva sve
svojim učenicima. Ako ih voli.

NEZNANAC

1. Ko je pekao zanat-pamćenja:
I ostao zaboravljen?
2. Ko je osnovao domovinu i zakon:
I osuđen-na-domovinu po zakonu?
3. Ko je izridao slova i jezike:
I čuo psovke i pokore?
4. Ko je u vladarima spoznao MILOST
A oni u njemu bitangu?
5. Ko ne misli na omču oko vrata:
Ako se pojavi kometa?
6. Ko je uzdigao-žene toliko visoko:
Da ne mogu da siđu?
7. Ko je hitnuo svaki kamen u zvezde:
I ostao bez-krova-nad-glavom?

8. Ko je podmetao-požare u tuđa srca:
I postao led?

9. Ko je izmislio lice-GOSPODNJE:
A presvisne kad ga vidi?

10. Ko je posrkao svu mesečinu-s-DUNAVA:
I ostao žedan?

FILIPKA GORDIH

Pre nego što ispijemo sve otrove, i obesimo se:

U GRADSKOM PARKU, još ovo da ti kažemo
pa da nas nema, pa da nas kao oblutke
prostranog svetla, zavitlaju niz reku, da
potonemo sporo, ko kap krvave žive, niz
ono rebro, nazvano mnogim imenima, u
mulj: Da budemo sedefno uvo, tvrdo uvo
na sve što će se zbiti.

Još samo ovo o budžaku-nad-budžacima, gde
pesma gnjili, i neimar civili; gde svirep je
narod, mutan liman, nebo nisko, zvezde
na uši uđu, na nos iziđu, a u bunare kad
meteor padne: Izvade kost i čupove.

Još samo ovo o precima, što se hvale potomcima,
da je ovuda mnogi prošao i kule zidao: A
ko je, a šta je ostalo? Deset crkava, znak
lojalnosti pobožnim ambasadorima,
gomila pustih kuća bez svrhe i namene,
banke, teleksi, i stotine glasova
preobraženih u laveže koji skitaju i laju
u oluke: Poštujući, i prizivajući, a ne
znaјući ni koga, ni šta.

I čude se onima što silaze s planina, danas kada
cvetaju gladi i umetnosti, čude se onim

poslednjima, što niz planinčine silaze,
menjajući međusobno košulje, ruzmarin,
poljupce i sir, kada se sretnu, i kažu:
TAJ OBIČAJ JE STAR. TO JE STARI OBIČAJ.

Pa ko su onda naša braća i sinovi, i ko smo svi
mi, ovde, u lovnu na sadašnjost? Skupa:
Samo da otimamo novce jedni od
drugih, ugalj, žuč, grobnice: Ko su naša
braća i sinovi, od ovih ovde, okupljenih
oko teleksa, koji godinama ne otkucava,
ni jednu vest, već samo prazno zvрји, kao
lafet, s kog su upravo odneli mrtvaca.

A LIVADA KAŽE:

Teže je sazdati srušene hromine,
nego novu kuću.

I KAŽE:

Pomeri nogu, lek je pod cipelom.

Pesme, hronologija i fotografije preuzete su iz knjige: Raša Livada, *Poprskan znojem kazaljki Atlantida Karantin* (priredili i uredili: Milutin Petrović i Borislav Radović, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017).

Raša (Radenko) Livada, rođen u Subotici, 13. aprila 1948. godine.
Roditelji Đuro i Branka Livada.

Zemun Sremski Karlovci

Osnovnu školu „Svetozar Miletić” pohađao (1956–1964)
i završio u Zemunu.

U Sremskim Karlovcima pohađao i završio
Učiteljsku školu (1964–1969).

„Ja sam, u stvari, sasvim slučajno otisao u učiteljsku školu. Hteo sam u zemunsku gimnaziju, ali je moj otac, tada direktor biblioteke, i čovek druge generacije, bio drugih uverenja. Smatrao je da bi trebalo da učim nešto konkretno. ... Bio je vrlo neobičan čovek. Kao direktor biblioteke propitivao je čitaocu da li su pročitali knjige koje su pozajmljivali, i ako ih nisu pročitali on ih je ispisivao iz biblioteke, jer je smatrao da mu oštećuju knjige. A imao je svoj specifičan pogled i na vaspitanje i na organizaciju društva. I sam je bio pisac, napisao je nekoliko lepih knjiga, naročito na temu našeg graničarskog mentaliteta. Tako da se dogodilo da sam morao da biram neku školu koja je stručna, a u stvari učiteljska škola je imala iste predmete kao i gimnazija, samo još deset predmeta više. I onda sam krenuo, prvo u Beograd, posle, sticajem životnih okolnosti, otisao sam u Karlovce, i to je za mene bila prekretnica. Tamo sam imao isti milje kao u Zemunu, samo prirodniji, bujniji, izražajniji. U svim mojim pesmama, iako je u njima prisutan i Zemun, čulne slike su vezane za Karlovce, a i moje vaspitanje i obrazovanje je krenulo iz neuobičajenog ugla ...“ (1995)

„Zemun je pozornica moje poezije. Povremeno se izlazi na pozornicu, ali uglavnom se živi iza kulisa. Pošto su pesme koje sam pisao o Zemunu potekle iz jednog drugog osećanja, moje je uverenje da se poezija nalazi svugde. Ili bih se pozvao na onaj čuveni Kavafijev stih: ‘Ako si promašio život u ovom ukletom gradu, promašio si ceo svet.’ Ipak, meni se posrećilo što sam živeo u Zemunu, što sam za njega vezan, reklo bi se, ‘kao tamničkom kuglom’.“ (2001)

Prva pesma

„Pesmu 'Intima' napisao sam za vreme školskog raspusta, sećam se i datuma, 19. januara 1968, na Bogojavljenje. Bio sam tada učenik Učiteljske škole u Sremskim Karlovcima, ali pesmu sam napisao za vreme raspusta u Zemunu, gde sam živeo. I kada sam završio pesmu, negde oko pola sedam ujutru, sasvim slučajno čuo sam na radiju, da Radio Beograd objavljuje konkurs za najbolju pesmu u celoj Jugoslaviji i da je žiri vrlo kompetentan ... I posle izvesnog vremena dobio sam obaveštenje da je ta pesma izabrana za najbolju pesmu. Bila je to vrlo lepa nagrada, u knjigama, božanstvenim knjigama, tada se mnogo lepih knjiga štampalo ...” (1995)

Knjige

Kao učenik petog, završnog razreda Učiteljske škole u Sremskim Karlovcima, 1969. u beogradskoj Prosveti objavljuje svoju prvu pesničku knjigu Poprskan znojem kazaljki.
Brankova nagrada.

Godine 1972. objavljuje, takođe u Prosveti,
svoju drugu pesničku knjigu Atlantida.

Treću svoju pesničku knjigu, Karantin,
objavljuje takođe u Prosveti, 1977, drugo izdanje 1978.
Nagrada „Milan Rakić”.

Sledi pesnikova antologija Moderno svetsko pesništvo 1–2 (Prosveta, Beograd, 1983), dve godine ranije Svetska poezija danas (Gradac, Čačak, 1981).

Godine 2006, u izdanju beogradske Prosvete, objavljen je, pod naslovom Pesme, izbor iz pesničkih knjiga Raše Livade koji je sačinio Borislav Radović. U ovaj izbor Raša Livada je uvrstio dve nove pesme (Kalfa i Gozba u Levijevom domu), obe u korpus knjige Karantin.¹

¹ Posthumno, objavljene su knjige: *Horoskop* (dvojezično izdanje, prevela na engleski Ivana Veliimirac, Edicija Akacija, Matična biblioteka „Svetozar Marković”, Zaječar 2008), *Još jedino ti možeš* (poeme, priredili Slobodan Zubanović i Dejan Mihailović, Edicija Povelja, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani”, Kraljevo 2009) i *And Livada says* (dvojezično izdanje, izabrao Milutin Petrović, preveo na engleski Novica Petrović, Homage edition, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd 2017).

Prevodi pesama Raše Livade
Prevodi Raše Livade

Pesme Raše Livade prevodene su na više stranih jezika i objavljivane u periodičnim književnim publikacijama, antologijama ili kao samostalne pesničke knjige.

Prevodio je savremene pesnike sa engleskog jezika
(R. Grejvs, H. R. Himenes,
T. S. Eliot, V. S. Mervin, J. Amihaj ...)

Pismo

Godine 1985. Raša Livada osniva
Pismo, časopis za savremenu svetsku književnost.

„Časopis Pismo jedan je od onih projekata
koje čovek sam sebi namesti da bi spasao
radoznalost i ljubav prema drugima.”
Kaže Livada (1986).

Godine 1988, sa prijateljima, osniva
Književno društvo Pismo, i ubrzo pokreće nove časopise: *Erazmo*,
za holandsku i flamansku književnost (1992), *Ruski almanah*
(1992), *Istočnik*, časopis za veru i kulturu (1992), *Shakespeare & Co.*, časopis za književnost na engleskom jeziku (1992), *Mezuzu*,
časopis za jevrejsku književnost (1993), *Sveti Dunav*, časopis za
književnosti i kulture podunavskih zemalja (1995), – koji će se
sabratи kao „sazvezđe” oko „stožernog” časopisa *Pismo*,

kako je jednom prilikom (2001) rekao Livada.

U saradnji sa štamparijom Cicero i Maticom srpskom 1993.
pokreće Biblioteku Pismo (žutu biblioteku),
u kojoj je do 1995. objavljeno 27 dela inostranih pisaca.
Krajem devedesetih, takođe u okviru Književnog društva Pismo,
pokreće Biblioteku Ner Micva, za jevrejska pitanja.

Pesnikova angažovanja

Početkom osamdesetih godina bio je
predsednik Beogradske sekcije
Udruženja književnika Srbije,
predsednik Odbora za zaštitu umetničke slobode
Udruženja književnika Srbije,
potpredsednik Srpskog PEN centra.
Jedan je od osnivača Srpskog književnog društva, 2001.

Zemun, zauvek

Godine 2006. bolest – rak u plućima.

Upokojio se 2007, 6. novembra, u Beogradu.

Sahranjen je u Zemunu, u porti Crkve svetoga Dimitrija, na Gardošu, u blizini Milenijumske Kule i Nikolajevske crkve.

Plato Raše Livade

Povodom deset godina od smrti Raše Livade i izlaska njegovih sabranih pesama, u Zemunu je 6. novembra 2017. godine u podne ispred Stare Kapetanije svečano i zvanično proglašeno sećanje na Rašu Livadu. Tablu sa natpisom Plato Raše Livade u prisustvu poštovalaca i prijatelja pesnikovih otkrio je Milutin Petrović i tom prilikom je rekao:

Livada kaže:

Dragi moji Zemunci, odakle god došli, i vi koji niste došli, dobro došli ...

Više puta sam vam kazao, to dobro znate, i sada vam opet kažem:

poezija je najveći domet srpske kulture ...

poezija je naša nacionalna umetnost ...

sve što znamo o sebi i o svetu ili je izraslo iz poezije ili će se u poeziju vratiti ...

Sve što je imao Livada je uložio u poeziju. Imao je što drugi nemaju ... Imao je što retki imaju ...

Neprocenjivu blagost je imao, i neranjivu neusahlu maštu je imao. Iz tih moždina: blagosti i mašte, iznicalo je vrhunsko pesničko umeće ...

Evo pred nama su: tabla koju danas otkrivamo i knjiga koju smo možebiti otkrili, ali čemo je i dalje otkrivati ...

Zar je mogao biti bolji susret: u naručju Kapetanije, i na butinama Dunava ... Ali nije nam samo ovo mesto prirasio za srce ... I druga čekaju da ih označimo ... Nikolajevska crkva, Sinagoga, Milenijumska kula ... Da sam bio u prilici da predložim reč koja bi uz ime Raše Livade stajala na ovoj tabli, rekao bih: Utočište Raše Livade ... Pa kada i druga označimo, onda ćemo imati Utočišta Raše Livade...

A ova knjiga: u njoj su sve pesme Raše Livade, sve tri knjige koje je Livada napisao i objavio: Poprskan znojem kazaljki, Atlantida, Karantin ... Reklo bi se da nam je Raša Livada samo nju ostavio ... Ali ako uperimo poglede, dalekosežno, ugledaćemo (prošlu, sadašnju i) buduću knjigu, još nenapisanu, koja damara, ispunjena vrludavim varničavim pesnikovim pustolovinama, i izrekama, iz vremena Rašinih trubadurskih dneva i noći, i ushićenjima, ali zapisanu, u našim srcima ...

A sada podimo u još jedno utočište, neotkriveno, nekoliko koraka odavde ... tu je, jedan, neobeležen beleg Livadinog Karantina ... u Staru carinarnicu (... onu iz 1781 ...) ... na jednu čašicu, bez Raše Livade, i na jednu čašicu, s Rašom Livadom, ukupno na dve čašice ... Živeli ...

Zemun, 6. novembar 2017.

Povodom deset godina od smrti Raše Livade i izlaska njegovih sabranih pesama, u Beogradu je 30. novembra 2017, u prostorijama Srpskog književnog društva u Francuskoj 7, održano veče sećanja na pesnika. Govorili su Ljiljana Šop, Mihajlo Pantić, Saša Radojičić i Goran Korunović. Veče je vodio Dejan Matić.
Na narednim stranama donosimo autorizovana izlaganja učesnika te večeri.

LJILJANA ŠOP

Raša Livada, pesnik s kojim i danas razgovaram

Rašu Livadu sam upoznala 1971. godine, kada sam i sama postala stanovnik Zemuna. Danas to zvuči neverovatno, ali Livada je, premda je do tada objavio samo jednu knjigu, već bio poznat pesnik. A Zemun je bio grad u kojem je i najkraća šetnja podrazumevala da svaki čas zastanemo kako bi me Ivan upoznao, baš kao i sa Rašom, sa glumcem i polonistom Stevanom Štukeljom, sa karikaturistima Slobodanom Milićem koga su svizi zvali Libero i Zoranom Jovanovićem, sa profesorom i kritičarem Milošem Bandićem, itd, itd... Međutim, bila sam student književnosti, prispela iz jedne male i u kulturnom smislu učmale sredine, te sam uprkos dobroj atmosferi i, što bi braća Hrvati rekli, finom ozračju Zemuna, davala sve od sebe da u njemu samo prespavam, jer mi se činilo da se sve što me zanima događa isključivo u Beogradu, u krugu dvojke.

Sledećih trideset godina ču provesti na raznim beogradskim adresama, a onda ču se sticajem okolnosti opet, najverovatnije definitivno, vratiti u Zemun. To više nije bio onaj grad jer posle devedesetih ništa više i nije moglo biti isto a kamoli bolje. Na Zemunu kao u nevelikoj i kompaktnoj ambijentalnoj, urbanoj i kulturnoj sredini naše se sveopšte nazadovanje i nezaustavljivo propadanje naprosto munjevitom brzinom moglo uočiti. Ali, u gradu je i dalje živeo Raša Livada, vezan za njega „kao tamničkom kuglom”, kako je slikovito rekao u intervjuu 2001. godine.

Naši slučajni ili namerni susreti u nekoliko poslednjih godina Rašinog života spadaju u najzanimljivije, najsadržajnije i najinspirativnije sate koje sam provela u razgovoru s nekim. Otkako sam odlučila da svakodnevno hodam, odabrala sam da hodam Zemunom, pozornicom njegove poezije, često u neverici da ga više ne mogu sresti. Gotovo da nema dana a da se ne upitam šta bi rekao na ovo ili ono što nam se događa. I da ne zastanem na njegovom platou koji je, nažalost, parkiralište. Tada pomislim na ciklus „Morbidne oči”, moj omiljeni u knjizi *Poprskan znojem kazaljki*. Gotovo nas pola veka deli od tih pogleda (na reku, asocijacije, susedstvo, poete, noćna raspadanja, neke nesklađe, oparane amajlike, neke tude običaje...), a oni jednakost ostaju aktuelni, prodorni, zastrašujuće pronicljivi, jednakost izražavaju i konkretno viđenje i svevremen, univerzalan pogled na svet, stariji od njegovih tadašnjih godina

i dotadašnjeg životnog iskustva. Dotaknut od samog početka pevanja „virusom sarkazma / u načinu mišljenja”, pesnik pred čitaoca postavlja pitanje na koje zna ali ne nameće odgovor: da li su morbidne oči ako je morbidna stvarnost koju gledaju?

Kritika je u samom početku mahom prepoznała vrednosti, inovativnosti i vizije Livadine poezije, njegovu sklonost da govori o suštinama, da misli i oseća u slikama koje se ne zaboravljuju, ali i da se igra analogijama, kontrastima, paradoksima, da ironizira i parodira. Njegova poezija svrstavana je u početku u tzv. „kritičku poeziju”, što nije naročito srećan termin. I precizniji i obuhvatniji upotrebiće sam Livada kada bude sačinio zbornik *Svetska poezija danas*, nazavši svoju duhovnu i pesničku braću „apokaliptičnim pesnicima”. Sećam se, recimo, razgovora sa Bogdanom A. Popovićem iz vremena kada se upravo pojавio Rašin *Karantin*. Beše to jedan od onih razgovora kada ste svesni i sasvim sigurni da je reč o značajnom događaju u srpskom pesništvu. Međutim, ako je neko te 1977. godine i mogao osetiti testamentarni ton te knjige, neku vrstu oproštajne note u onom čudesnom geslu na kraju svake pesme *A Livada kaže*, нико ne bi domislio tu neverovatnu misao a kamoli je izrekao naglas ili napisao, jer zašto bi pesnik u takvom usponu, snazi, zanosu, koji još nema ni 30 godina, pisao testamentarnu knjigu? Naknadna pamet daje odgovor: zato što je odlučio da više ne peva ili barem ne objavljuje, ali nikada nisam naročito cenila naknadnu pamet.

Međutim, pošto je ovakva odluka ne samo veoma retka, već je, pretpostavljam, i veliki izazov održati samom sebi zadatu reč, lagao bi svako ko kaže da ga ne kopkaju razlozi Rašine tridesetogodišnje šutnje. Tim pre što je svih tih godina „ćutanja”, do poslednjeg daha, pesnik na svoj način vodio bitku za očuvanje kulturnih, moralnih, humanističkih vrednosti i kritičkog duha. Livadin angažman, svi će ga ovde pomenuti pa da se ne ponavljamo, jeste čudesan. Funkcionisao je, zajedno sa krugom prijatelja, bolje od svih institucija. Država to, naravno, nije prepoznała, ali kakva je – čudo bi bilo da jeste.

Srećna sam što se pojavila knjiga u kojoj na jednom mestu imamo celokupnu Livadinu poeziju. Ovo je knjiga prijateljstva, ljubavi, razumevanja, odavanja pošte i čuvanja živog sećanja na Rašu, na najbolji mogući način. I sami veliki pesnici i značajni urednici, Milutin Petrović i Borislav Radović priredili su i uredili ovo izdanje kompetentno i nemametljivo, jer su i sami takvi. Izdanje bi, smatram, valjalo obnavljati svakih nekoliko godina kako bi nove generacije uopšte imale mogućnost da se susretnu sa Livadinim opusom u obliku knjige.

MIHAJLO PANTIĆ

Slovo o Livadi

Čitam poeziju Raše Livade četrdeset godina. Uglavnom se to odnosi na zbirku pesama *Karantin*. Tu knjigu sam otkrio kao student-brukoš Filološkog fakulteta, 1977. I sve te godine daju mi dovoljno razloga da opravdam tu naizglednu suvišnost, a zapravo suštu potrebu koja se zove čitanje poezije, pa, ako hoćete, i profesionalno bavljenje njom, da li kao kritičar, antologičar ili urednik, manje je važno. U svakom slučaju, i uvek na prvom mestu – čitalac. Pomenute godine u beogradskoj „Prosveti“ su objavljene tri značajne knjige: *Svrab* Milutina Petrovića, *Bezakonje* Rajka Petra Noga i *Karantin* Raše Livade. Tri po svemu različita, a izrazita pesnička glasa, svaki od njih rekao je nešto novo, nešto dotad nerečeno, nešto drukčije... Sada znam da su oni, tada mladi pesnici, u velikoj, ako ne i presudnoj meri obeležili okvirnu sliku srpske poezije onoga perioda: radikalni eksperiment, obnovljena tradicija, reprezentativni modernizam. Svakako važan trenutak za mene, za moj susret sa novom poezijom. Te rane impresije imaju određujući, formativni značaj, vrlo su jake, dovoljno je samo da okrznete pogledom neku od tih knjiga i da se snaga doživljaja obnovi; one u svesti traju duže nego sadašnji utisci, kada sam se načitao stihova preko svake mere, ali nikada dovoljno. Uostalom, ko zna da li bih ostao tako privržen čitalac poezije da sam čitao neke druge ondašnje mlade pesnike.

Dakle, bio je to prvi susret sa novinom, sa poezijom koju do tada nisam imao u svom nevelikom čitalačkom iskustvu, budući da sam prošao kroz socijalistički proces obrazovanja. U osnovnoj školi i gimnaziji, 60-ih i 70-ih godina prošlog veka, nije bilo moderne poezije, mislim da nam je u programu bila samo ona čuvena lirska minijatura Vaska Pope „Očiju tvojih da nije“. Nismo daleko odmakli ni u njenom razumevanju, a o nekoj dubljoj interpretaciji, saobraženoj našem uzrastu, nije bilo govora; tadašnji naši nastavnici trudili su se koliko su mogli i umeli, ali ta tema jednostavno nije bila na dnevnom redu, još manje u opticaju, pa je to ostalo nekako mimo nas; druga smo interesovanja, sasvim prirodno, u ono doba imali. I kad sam se, najzad, kao neko ko je odlučio da studira književnost, suočio sa modernom poezijom – i to ne zahvaljujući fakultetu, jer joj se ni tamo nije poklanjala pažnja, nego mojoj radoznalosti i, po

sili godina i afiniteta, naglo proširenim vidicima – taj susret bio je za mene istinsko otkriće. Saznati da se poezija može pisati i tako, i ujedno osetiti da je to mnogo bliže mom duhu koji se formira od lektirske suvoparnosti, retko kad zanimljive, još manje provokativne, enigmatične ili duhovite, značilo je učiniti sebe zapitanim. Donekle i nesnađenim, jer još nisam ovladalo ni jezikom ni mehanizmima razumevanja takvog stihovnog načina, ili, drukčije rečeno, jer nisam bio dovoljno načitan da bih mogao da izgradim kontekst i usvojim pojmovni aparat da bih sve to optimalno prihvatio. Ali, važnije od toga je da me je tada novi stih uzeo pod svoje, zaokupio me, pa i prepokrio, i do dana današnjeg nije me napustio.

Niti ja njega.

Bio je to trenutak kada sam razumeo da nikada neću biti pesnik, to moram da kažem. Nikada nisam pokušao da pišem ozbiljne pesme, mladalačke pokušaje koji se jave u svakom mislećem biću ne računam. Kada u ranim godinama osećate neki unutrašnji svrab i želju da se izrazite, intenzivno tragate za formom, koju nemate, a forma je u književnosti uslov bez kog se ne može. Imate neke rečenice, neke slike, neke misli, onako, *ab ovo*, ali – šta sa njima? I videvši da se poezija piše sa takvom snagom, i na taj način, razumeo sam da ne treba ni da pomisljam na nešto slično, i lako sam se, i brzo, pomirio sa tom odlukom. Ali, znao sam da na tom mestu dobijam nešto presudno važno i za moje pisanje. Postao sam i ostao čitalac poezije. Kada me neko danas pita ko je uticao na moje pisanje – znate ta neinventivna pitanja u kojima se očekuje nemoguće razrešenje u dve reči, da se kaže na koga bi ţeleo da ličiš, na koga se ugledaš, ko ti je mera, ko te je učio, eda bi se razrešila ta nerazrešiva engima – obično počnem sa nabranjem pesnika...

Čekajte, vi ste prozni pisac?

Da, jesam, i šta onda? U poeziji je ključ, gospodo, u svekolikim književnim formama, ostalo je pitanje tehnike, izbora, rutine, iskustva... Ali, dubinski gledano, poezija nas određuje, ona postoji u svim jezičkim fikcionalnim oblicima, ona je prirodni prioritet. Ako ne postoji, onda to nije književnost. Poezija je kristalizacija jezika, smisla, značenja, čega god...

I kada danas, po ko zna koji put, listam knjigu sabranih Livadinih pesama koju su uzorno uredili Borislav Radović i Milutin Petrović, mislim o tome. Stalno mislim. Naravno, mislim i na samog Rašu, nekako mi je to neodvojivo, uvek imam njegovu sliku u glavi dok čitam njegove pesme. Većina nas, okupljenih na ovoj večeri, da li kao govornici ili kao slušaoci, poznavala je Livadu. Neki su bili njegovi

prijatelji, neki su se s njim, kao ja, sporadično družili. Stoga nekoliko rečenica treba reći i o njemu, i o tom druženju, uvek se setim nečeg, neke krpice, nekog fleša, odlomka nekog razgovora. Ali, ne mogu da se setim kada sam ga upoznao, da li je to bilo '81. ili '82 – tada sam već bio urednik u *Književnoj reči*, uređivao sam prozu zajedno sa njegovim, a potom i mojim prijateljem Davidom Albaharijem – ne znam. Verovatno je tako, mora da nas je David upoznao, jer teško da može biti drugčije. Nije to bilo u *Književnim novinama*, Livada nije zalažio u tu redakciju, gde sam ja tokom kasnijih 80-ih bio urednik, a Ljiljana Šop bila je vrata do nas, u izdavačkom preduzeću istog imena... Uglavnom, sa Rašom sam počeо češće da se viđam i družim kada je pokrenuo *Pismo*, to pamtim odlično, jer me tada zvao da pišem kritiku u tom časopisu. U prvih petnaestak brojeva uredno sam pisao kritičke tekstove o prevedenim knjigama, pa smo se on, Albahari i ja često sretali. U jednom trenutku, kada je ukinuo kritiku sa obrazloženjem da mu treba više prostora za prevedene tekstove koji su počeli hrpmice da stižu, predložio mi je da uđem u redakciju, treba sve to neko da pročita, rekao je, ima posla preko glave. Ali, bio sam već umoran od tog okapavanja u novinama, i drugde, i nije mi se, iskreno rečeno, to radilo, imao sam sve manje vremena za sebe i svoje pisanje, a ubrzo sam prešao i na fakultet.

No, svaki put kada bismo se sreli neizostavno smo razgovarali o poeziji, ne samo njegovoj, ali sam ja, verovatno kao i mnogi drugi, pokretao baš tu temu. Pitao sam ga šta piše, bilo je to neizbežno pitanje. I kada će već jednom da objavi novu knjigu, bilo je prošlo najmanje sedam-osam, pa posle i deset-petnaest godina od *Karantina*. Pišem, pišem, odgovarao je, bežeći od te teme, ali nemam dovoljno pesama, uostalom, najveći pesnici stanu u jednu knjigu, ponekad bi dodao. Evo, baš kao što on sa ovim izdanjem „Trećeg trga” staje danas. Pamtim da je objavio jednu novu pesmu u zagrebačkoj *Republici*, ona je sada u ovoj knjizi, a i pesma „Kalfa” je dodata *Karantinu*, bio je to prilično ciničan odgovor Novici Tadiću, treba i to reći. Pa, dobro, koliko je to dovoljno pesama, nisam ga pitao, jer se to pitanje podrazumevalo. Koliko treba za jednu knjigu, rekao je, nepitan, a ja ih imam tek desetak. Danas vidim da nema tih pesama, možda ih nije ni bilo, možda ih je zagubio ili uništio, to se nikada neće saznati. Godinu dana pred njegovu smrt, na slavi kod Vojislava Jovanovića, rekao sam mu: Livada, evo sad će trideset godina *Karantina*, vreme je da objaviš nešto. Neću objaviti ništa, više nikada, tako je uzvratio, rezolutno, kao da je presekao, i sada sam se setio stihova iz „Izgnanikâ„, koji glase:

A Livada kaže
Ti, koji pevaš, ako si od tog soja:
Pazi, da ne dopevaš.

Danas ne možemo da odrekнемo proročku snagu tim njegovim stihovima, čest je to slučaj kod pesnika. A šta bih u ovoj prilici mogao da dometnem o *Karantinu* i knjigama koje mu prethode? Najpre svakako da ne mogu da se setim, mada dugo čitam poeziju, više od tri ili četiri knjige koje su odmah po izlasku prihvaćene kao nesumnjiva vrednost. Takav je slučaj upravo sa *Karantinom*. Možda još samo *Pismo* Ivana V. Lalića. Svi koji čitaju ili pišu namah su složno rekli – evo prave poezije. Možda je takav slučaj bio sa *Korom* ili *Sporednim nebom* Vaska Pope u prethodnim decenijama, ali to ne mogu da posvedočim, nemam to u ličnom iskustvu. *Karantin* je nesumnjivo brzo prihvaćen kao poezija prvog reda, sećam se – evo, sada mi se vratila ta slika, taj neobičan detalj – u nekoj emisiji na televiziji Miodrag Pavlović je govorio o *Karantinu*... Ljiljana Šop se nasmejala, sa razlogom, jer Pavlović se, da to kažem eufemizmom, nije baš istražavao kad je trebalo da govorи o mlađim pesnicima. Naprotiv, gotovo da nije rekao nijednu važnu reč o pesnicima koji su došli posle njega. Ne znam ni da li ih je čitao, ali od njega zaista niste mogli da čujete nijedno slovo o tome kako piše neko mlađi, kao da se poezija sa njim završava. Eto izuzetka: u pomenutoj emisiji on je citirajući Isidorinu misao o srpskim pesnicima koji kao komete minu preko neba, pojave se, blesnu pa zgasnu, komentarisao i meni drag Rašin stih iz pesme „Očevi”:

Jer toliko su nam dugo
Gledali kroz prste
Da su prsti postali rešetke.

Važna je to, dobra pesma, o večitoj temi odnosa očeva i sinova, napisao sam mali ogled o njoj. I, kad smo već kod pisanja o Livadi, da dodam kako sam, između ostalog, kada je Milutin Petrović pokrenuo časopis *Poeziju*, napisao tekst povodom dvadeset godina od izlaska *Karantina*. Nisam odoleo iskušenju da pesnika podsetim, pomalo ujedljivo, šta mu valja činiti posle toliko vremena. Bio je zadovoljan, nije to krio, ali ništa nije komentarisao, samo me je onako pogledao, preko brka, što bi se reklo. I tu se ta priča završila.

Na kraju, posle još jednog čitanja iscela, od knjige *Poprskan znojem kazaljki*, preko *Atlantide* do *Karantina*, mogu ustvrditi da je Livadina poezija živa, da nema patinu prošlosti. Ne odaje utisak kao da je napisana u nekom konkretnom, minulom vremenu, pa

da dok je čitamo imamo svest o tome kako je pripadala određenoj epohi. Suprotno od toga, tako je aktuelna, tako sveža, tako duhovita i zavodljiva, da mi se čini kao da je napisana prekjuče, a ne pre četiri decenije. Posebno mi je sada pala u oči ta postepena transformativnost, taj rast pesničke imaginacije iz knjige u knjigu, ta mešavina nadrealizma, mitopeje i verizma, sve osvedočeno prepoznatljivošću glasa. To je važno za poeziju, možda presudno važno, osvojiti izrazitost i posebnost glasa, kad posle nekoliko stihova kažete, prepoznaajući neponovljivi ton subjekta – to je taj i taj pesnik, ili neko ko voljno ili nevoljno liči na njega. Livada je postepeno disciplinovao svoju preširoku asocijativnost, pripitomljavao je, konačno, davao joj je formu. I sada mogu reći da ga pamtim kao retkog pesnika koji je ličio na svoje stihove. Njegovi stihovi bili su on sam, njegov oblik i mera jezičke samoidentifikacije. Tako vrcav, tako precizan, tako sažet. Uvek topao i neposredan, uvek pomalo izmaknut, tu, među nama, a mislima nekako odsutan, odlutao negde drugde.

Takvog ga pamtim. I ne prestajem da ga čitam. I uvek nešto novo primetim, jer je prava poezija neiscrpna. *Karantin* to potvrđuje.

SAŠA RADOJČIĆ
Zaokružena knjiga

U izlaganju ču se ograničiti na dva-tri pitanja. Prvo pitanje: Zašto je Livada prestao da piše poeziju? To nikada nećemo znati. To je jedno psihološko pitanje. Možemo da navedemo različite odgovore: da se umorio, da je pomislio da je rekao sve što je imao da kaže, da je možda verovao da će se jednog dana vratiti pisanju poezije, da je svesno odlučio da ne piše poeziju, da je možda samo sanjao svoje stihove. To je nešto što ne možemo znati. I svejedno je da li ćemo na takvo pitanje odgovoriti: Da, jeste, bilo je tako. Ili: Ne, nije moguće da je tako. Jer to su, rekoh, psihološka pitanja. Ali ima jedno pitanje koje je književno-istorijskog karaktera. Ono se odnosi na činjenicu da pred sobom imamo knjigu i autora sa zaokruženim opusom. Zaokruženim u dva smisla: konačnim, gotovim, i celovitim.

Livadine knjige su, od kako je umro do danas, objavljivane s vremena na vreme. Ali čini mi se da kada je reč o ovoj knjizi, treba istaći ono što je njen vrlo veliki kvalitet, i što će biti važno i za buduće proučavaoce Livadinog dela. Naime, ova knjiga ne samo što rekonstruiše tekst Livadinih pesama, nego i njihov oblik, grafički raspored, njihovo telo. Zašto je to važno? Važno je zato što je Livada upravo na manipulisanju telesnošću teksta, ostvarivao mnoge svoje semantičke efekte. Naravno da nije prvi koji je to činio. Pre njega su to činili avangardisti. Ali avangardisti su se radovali kad god bi otkrili neku takvu mogućnost za manipulaciju materijalnošću teksta, kad bi otkrili neke nove semantičke vrednosti. I nekako bi tu manje-više stali. Njihova otkrića su bila slučajna. Oni su im se radovali, ali nije u tome bilo pravog sistema. Nasuprot tome, čini mi se da kod Livade postoji namera da se proizvede takav efekat, da on ima, u tom baratanju materijalnošću jezičkog znaka, hajde da ne kažem sistem, ali da ima jasnou poetičku ideju, da je skoro pa egzaktan. Jer, šta je pesma? Pesma je, s jedne strane, jezički događaj, idealan događaj, koji se odvija negde u našoj svesti, a sa druge strane tekst, koji ima i materijalnu stranu. Pokušaću da pokažem, da ne bi izgledalo ovako apstraktno, bar jedan do dva primera, da se Livadin pristup materijalnosti teksta može analizirati, i taj pristup bi mogao da bude predmet nekog kasnijeg, ozbiljnijeg istraživanja ove poezije.

Recimo, pitanje velikih slova u Livadinoj prvoj knjizi. I drugo, čisto načelno, pitanje fragmentacije govora u svim njegovim

knjigama. Velika slova Livada u prvoj knjizi namenjuje imenima: Platon, Isus, Feniks i Večernjača. Njima možemo da dodamo i naslov jedne knjige, *Sveto pismo*. To sve počinje velikim slovom. I očigledno je da sve te reči, sva ta imena, pripadaju srodnim simboličkim područjima. Tiču se vaskrsenja, odnosno života posle smrti, obnavljanja života. Pored toga, velikim slovima su ispisane i reči: Kraj, Smrt (tri puta u pesmi „5., a nijednom u pesmi „uz pesmu 5.“, gde se takođe pojavljuje reč smrt nekoliko puta i dosledno piše malim slovom), Istok, Zapad. Zatim u pesmi „6.“ se čak četiri puta pojavljuje veliko slovo: Truljenje, Zemља, Katarza i ponovo Truljenje. Doduše, u toj pesmi, te četiri reči su stavljene na početak strofe, pa je moguće da tu ima i nekog tehničkog razloga, ali čini mi se da Truljenje, Zemља, Katarza i ponovo Truljenje imaju neku semantičku vezu sa imenima koje sam na početku pomenuo.

U toj prvoj knjizi se još šest puta pojavljuju velika slova na početku reči, ali je to čisto tehničko pojavljivanje, onda kada iskaz počinje ne na početku stiha, nego na polovini stiha. Tačno možete da vidite, ako je to slučaj, reč se piše velikim slovom. Imaj jedna reč za koju nisam siguran kako da je razumem. To je jedina reč koja je ispisana latiničnim pismom, reč Stop, uz koju se izričito kaže da je znak. Sad, da li saobraćajni znak, da li znak nečeg drugog, ali, u svakom slučaju, registrujmo to. Čini mi se da se na tom primeru velikih slova može ponešto zaključiti o Livadinoj poetičkoj tehnologiji.

Zatim, značajno pitanje fragmentacije teksta. Nećemo često naići na tekst tako razuđen, tako razbijen, kao što je to slučaj kod Raše Livade – a razbijen je onda, kad je fragmentarizovan i njegov smisao. Tekst, iskaz i smisao bi trebalo da čine neko raspršeno telo, bivše jedinstvo. Kako bismo to mogli da opišemo, to raspršivanje, to fragmentarizovanje u Livadinom tekstu? Meni se čini da on ide do nivoa semantičkih atoma. Da razlaže jedan smisaoni tok, da ga razlaže u njegove elementarne jedinice, i onda te jedinice mogu da se povezuju sa drugim jedinicama, ne samo sa onima koje stoje u neposrednom susedstvu sa tim izolovanim atomima značenja, nego i sa onima koje sreću u svom okruženju. Tako možemo da steknemo asocijativne veze, asocijativna povezivanja, na vrlo različitim nivoima i na iznenađujući način. Dve su, dakle, tu stvari koje treba naglasiti: da svaki od tih izolovanih fragmenata ima svoju samostalnu semantičku vrednost, i da tu vrednost proširuje u interakciji sa mogućim drugim fragmentima. To je, čini mi se, takođe nešto što nije kao kod nadrealista ispalо slučajno, veze kojima bi pesnik bio oduševljen što ih je otkrio. Kod Livade je to nešto što je željeno,

namerno. Kako to možemo da razumemo? Zašto je to tako? Na osnovu čega je to uopšte moguće? Čini mi se da je to moguće zato što Raša Livada govori iz pozicije modernog čoveka koji je izgubio jednu jedinstvenu tačku oslonca. A takvi smo i mi, koji smo izgubili tačku sa čijeg stanovišta bismo i tekst i svet mogli ponovo da shvatimo kao jedinstvo. Nije slučajno što se Raša Livada u poslednjim dvema knjigama okreće mitu. Jer mit bi bio sredstvo da se to jedinstvo ponovo nekako stekne, da se ponovo nađe ta uporišna tačka, da ono što smo izgubili nekad ponovo zadobijemo.

To su otprilike bila ta pitanja koja sam htelo da istaknem, eto, kao povod da razmišljamo o tome, kao neku preporuku, šta bi se tu još moglo istraživati. Čini mi se da je baš pitanje tehnologije Livadine poezije do sada malo obrađivano, a vrlo važno pitanje.

GORAN KORUNOVIĆ

Ironična mudrost Karantina

Želeo bih najpre da se zahvalim na pozivu. Drago mi je što sam ovde, jer nikad nisam bio ravnodušan prema poeziji Raše Livade. Verujem da je on jedan od onih pesnika sa kojim se susreće svaka nova generacija. *Karantin* je knjiga kroz koju morate proći detaljno, otvorenih očiju, otvorenog uma, da biste prisvojili jednu vrstu pesničke pismenosti. Tako sam to doživljavao.

Moram da priznam, u samom početku sam bio fasciniran pojavom Raše Livade i samim *Karantinom*, iz jednostavnog razloga što je samo njegovo pesničko stvaralaštvo pratio jedan narativ, pratila je jedna priča. Nije bila u pitanju samo knjiga, u prelepom izdanju Prosvete, nije bilo reči samo o autoru udaljenom od svog dela, već kad god biste čitali nešto o Raši Livadi, čuli o njemu, uvek je to bilo natopljeno emocijama i prožeto jednim poštovanjem. I inače, kad ulazite u nekakav novi opus, uvek lebdi figura pisca, nije taj opus sam za sebe izdvojen od autorske figure. Tako da se sve to skloplilo u jednu harizmatičnu pojavu koja je progovarala kroz tu vrlo sentencioznu, vrlo pročišćenu poeziju, prevashodno *Karantina*. Već dugo se pitam, šta je to u stvari toliko fascinantno u *Karantinu*. Naravno, vraćamo se na te gnome kojima se završavaju mnoge pesme i na tu konstataciju: *A Livada kaže*.

Razmišljam sam u ovom smeru: pa zamislite da se taj pesnik ne preziva Livada! Da se preziva bilo kako drugačije. Na primer: *A Jovanović kaže*? Ne bi imalo tu snagu.

Znači, nekakav višak koji nema veze sa nečim što možemo mi sami kontrolisati, ni sa nečim što može kontrolisati sam pesnik, odigralo se u pesništvu Raše Livade. Znači, zaista, *Livada kaže*, za početak. Evo ja sam tek sa ovim izdanjem saznao njegovo kršteno ime, recimo, koje, da je stajalo u tim stihovima, ne bi imalo tu vrstu snage. Nešto što ni sam pesnik zapravo nije mogao unapred da odredi, generisalo je tu snagu njegovih stihova. I šta mi je još bilo zanimljivo? Ono što nosi snagu tih završnih stihova, tih gnoma koje pamtimo, na primer „Lišće opada, horizonti se šire”, to je neka sentencioznost koja postoji u religijskim spisima. Znači, nekakva istina, koja vam se daje na dlanu, i koju vi zapravo usvajate, poput mantere ponavljate čak i ako niste potpuno pojмili njen puni smisao. Ono što je tu zanimljivo, kada je reč o religijskim spisima, to je da

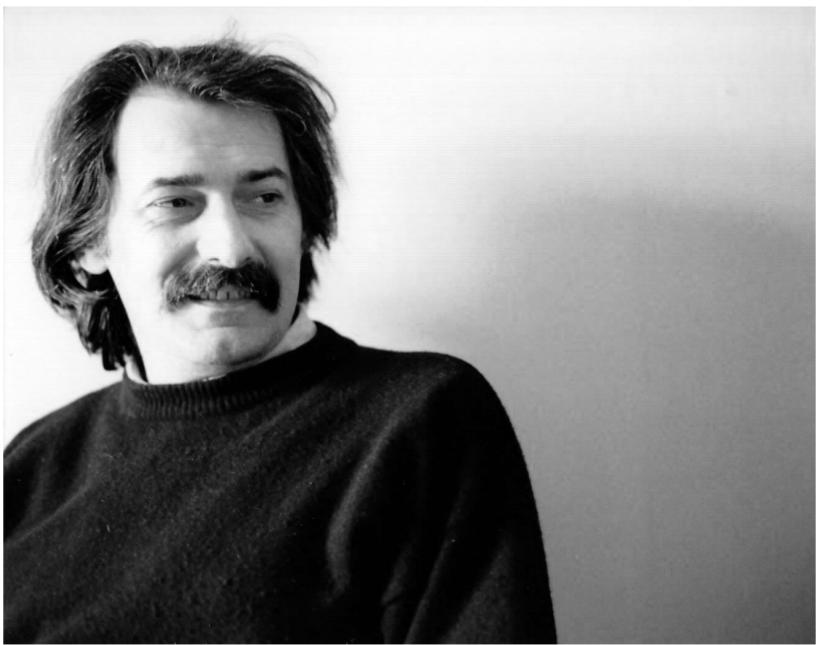
oni pretenduju na određenu istinu, a ništa nije tako otvoreno za tumačenje kao religijski iskazi. Čini vam se da je istina tu na dlanu, a ona je zapravo i te kako podložna interpretaciji.

I Raša je, čini mi se, govorio iz te neke tačke, koja je imala prodoran uvid u stvarnost, bilo u društvenu stvarnost, ili čak šire shvaćenu stvarnost. Uhvatio je tu tačku u *Karantinu*, iz nje je govorio, što je odzvanjalo mudrosnom snagom. Čini nam se da nam je sve jasno, a zapravo i te kako možemo da tumačimo, i te kako možemo da se vraćamo tim stihovima, i te kako možemo da ih ponavljamo i da pokušamo da proniknemo u njihovu slojevitost.

Druga stvar koja mi je takođe bila interesantna, to je, naravno, njegovo prezime koje se ponavlja u svim tim sekvencama: upravo 70-tih godina, kada „eksplodira“ taj postmodernistički duh umetnosti, kada pozicija autora biva problematizovana, Raša Livada radi čudnu stvar. On autora ukorenjuje u svoj tekst. On svoje ime unosi u sopstveni tekst. I to me je uputilo na pomisao da je Raša Livada vrlo suptilno i diskretno, i uvek sa tim njemu svojstvenim humorom, diskretnom ironijom, nikada nekakvim snažnim cinizmom, nego jednom vrstom elegantne ironije, uvek u stvari suptilno obnavljao figuru pesnika kao profetske figure. A budući da je bio dovoljno skroman, koliko mi se čini iz svih ovih priča, ali i iz samih tekstova to može na neki način da se rekonstruiše ako to želite, ta njegova profetska uloga nije naglašena. On nije govornik u ime nacije, nije govornik u ime religije, nije govornik u ime bilo koje velike ideje. A sa druge strane, u tim stihovima zapravo odzvanjaju univerzalnosti. Bilo mi je drago kada je Festival Trećeg Trga bio posvećen Raši Livadi, i kada su njegovi stihovi zaista delovali kao istrgnuti iz nekog spisa mnogo drevnijeg nego što je poezija Raše Livade iz 70-tih godina.

Još samo jedan detalj će izdvojiti. Kolega Radojić je rekao da se Livada vraća mitu. To sve potpuno stoji. Meni je draga ta razlika koju Raša Livada pravi u odnosu na povratak mitu i velikim temama upravo u vreme pojave *Karantina*. U najkraćem, o čemu se radi? Upravo je spomenut Miodrag Pavlović. Njegove zbirke iz 70-tih godina, između ostalog, bave se civilizacijskim pitanjima, slovenstvom, sudbinom nacije. Ljubomir Simović isto. Ivan V. Lalić će pisati o Vizantiji itd. U svakom od tih pesničkih glasova, postoji određena tendencija da se pruži nekakva vizija istorije, da se otkrije jedna punoča tog istorijskog toka. Ono što postoji kod Raše Livade: on je već natopljen i prožet tim nekim novim duhom demistifikacije velikih priča. Znači, to kod njega nedvosmisleno postoji, a opet uspeva

da očuva trag nečeg profetskog, i trag vrlo čudne mudrosti koja se teško može definisati kritičarskim jezikom. Tako da taj spoj glasa koji se često čuje upravo u spisima profetske prirode, i specifične skromnosti, ironije, demistifikacije, kao i čudnih okolnosti povezanih sa njegovim imenom, koje omogućavaju da samo ime tako harizmatično odzvanja u njegovim stihovima – sve to me privlači da Rašu Livadu i dan-danas čitam.

BORISLAV RADOVIĆ

Iz Rilkeove prepiske s princezom

Povodom stogodišnjice početka Velikog rata, kad se na sve strane počela brisati prašina sa raznih javnih i privatnih dokumenata za nove naraštaje radoznalaca, učinilo mi se da bi bilo zanimljivo potražiti odjeke ondašnjih zbivanja u jednoj od poznatijih prepiski onoga doba. To je prepiska između Rilkea i princeze Marije fon Turn und Taksis Hoenloe, čije puno protokolarno ime upućuje na neke od najuglednijih porodica evropske aristokratije. Kao i sve porodice visokog ranga, i ova je imala običaj da se okružuje istaknutim javnim ličnostima. U trpezarijama i salonima njenih boravišta okupljali su se razni državnici, generali, naučnici i umetnici, svi oni bez kojih porodične krune i dijademe ne sijaju dovoljno ubedljivo, pa je tako princeza uputila Rilkeu poziv na čajanku 13. decembra 1909. u pet popodne u pariskom hotelu „Liverpul“. Zatvarajući jedno oko pred bezazlenim nemarom aristokratije (princeza naime u pozivu nije tačno ispisala pesnikovo ime uprkos izjavci da je čitala njegove rade) Rilke je oberučke prihvatio poziv, budući da se inače rado kretao u društvu većinom ženskih osoba plave krvi, i u odgovoru rekao kako je „mesecima živeo ne viđajući nikoga“, a sada obećava sebi „ovu retku razonodu od svoga rada“, koju mu njena – to jest princezina – „dobrota želi nameniti“. Tako počinju prepiska i prijateljstvo koji će trajati do Rilkeove smrti, 1926. Meni je ta prepiska došla do ruku u francuskom izdanju (Alben Mišel, 1988). Nju mi je na moju molbu doneo iz belog sveta jedan stari prijatelj. Što je najčudnije, ne bih umeo da kažem čime me je ona onako „izdaleka“ privukla. Uostalom, može se sasvim lepo živeti bez ikakvih saznanja o toj prepisci, ali kad jedared uzme da je prelistava, čovek se teško odlučuje da je ukloni sa svog noćnog stočića. U toj se zbirci na prvi pogled uočavaju izvesna skraćenja o čijim razlozima i obimu ne postoji nikakva beleška. Knjiga je inače objavljena u kolekciji džepnog formata koja nosi ime izdavača i donosi klasike svetske književnosti za šиру čitalačku publiku. Iz impresuma međutim saznajemo da je u pitanju izbor tekstova, koji je priredio neimenovan autor prema nemačkom izdanju, objavljenom u Cirihu 1951, ukoliko to nije bio sam prevodilac na francuski, Pjer Klosovski.

Ako se ne može reći da je princeza pre poznanstva sa Rilkeom ispoljavala neko naročito zanimanje za poeziju, ne bi se reklo ni da je njen poziv na čajanku mogao doći kao posledica njene lektire. Njoj je neko morao skrenuti pažnju na Rilkea, a zna se i ko. Bio je to Rudolf Kasner, filozof i pisac, redovni gost u kući princa Fon Taksisa i „zajednički prijatelj” Rilkeov i princezin, kako se ona izrazila u onom pozivu. Kasner je jamačno bio dobar psiholog, i prihvatio se uloge „slučaja komedijanta”, pa je čak napisao i predgovor ovoj prepisci. Princeza je dvadeset godina starija od Rilkea. U trenutku kad se oni upoznaju u pariskom hotelu „Liverpul”, njoj je pedeset pet, njemu trideset pet godina. Princeza ima dva sina po godinama bliska Rilkeu, koji je sa svojih devet godina usled razvoda roditelja ostao bez majke. To, razume se, nije sve, ali je više nego dovoljno kako bi se ove dve osobe vremenom zbljžile i ubrzo jedna u drugoj osetile i pronašle štićenika i pokroviteljku u isti mah. Kad se čajanka završila i zvanice se razišle, Rilke je ostao još izvesno vreme u razgovoru s princezom, dovoljno dugo da bi joj sutradan ujutro uputio buket ruža s pismom izvinjenja što juče nije osetio kako nema pravo da joj toliko dugo dosađuje, premda su to bile prave ferije koje mu je ona priredila; a kao što joj je poznato, kad je reč o ferijama, njih uvek prati želja da se one produže ili bojazan da se ugleda njihov kraj. Istog dana princeza je uputila Rilkeu „hiljadu [izraza] zahvalnosti za divne ruže”, izražavajući nadu da je jučerašnji susret predstavljao samo početak i da ona „apsolutno” računa s novim susretom u Parizu, Italiji, Austriji, ili gde već bude. Prepiska se nastavila, susreti su učestali, retorika se povukla pred poverenjem i srdačnošću. U princezinim pismima Rilke dobija nadimak i postaje šestokrili anđeo, „Dottor Serafico”, „Serafico carissimo” ili naprsto „Serafico”, pa se i on u svojim pismima tako potpisuje, najčešće inicijalima „D. S.”

Kao što bi se dalo očekivati, u toj prepisci je reč o svemu o čemu je inače reč i u svakoj drugoj ličnoj prepisci, to jest o svakodnevnom životu ova dva „šengajsta”. Prirodno je takođe što se među zajedničkim temama ne javlja politika – ona se vodi tamo gde treba, u ministarstvima, novinama i kafanama – ali je ipak neobično što je Veliki rat prohujao mimo ove prepiske kao letnja nepogoda za prozorskim kapcima, uključujući i pad oba carstva u kojima su korespondenti živeli. Takav utisak povremeno remete samo princezina pisma u kojima se nađe po nekoliko rečenica o njениm sinovima. Od prvih ratnih dana oni su na frontovima: stariji, Erih, u Galiciji; mlađi, Aleksandar, mezimac, zvani Paša, na takozvanom južnom frontu, u Bosni i Srbiji. Obojica su uzorni oficiri, dobijaju

pohvale, napreduju u službi. Ali premda uzdržana u osećanjima kad govori o sinovima, princeza ne uspeva uvek da potisne svoju strepnju. Tako početkom decembra 1914, dok još traje Kolubarska bitka, ona piše Rilkeu: „Ah, D. S., kakva vremena iskušenja! – ne bi trebalo da se žalim jer Erih je ovde, a najzad imam (posle tri nedelje čekanja) vesti od Paše iz Srbije – to je bez sumnje ono bitno. – Ali koliko će, Bože moj, koliko će ovo još trajati – i šta će biti posle! Aleks i ja se ne mičemo iz naših briga.“

Ako se rat retko i malo spominje, to ne znači da se o njemu ne razmišlja. Tako princeza nekom prilikom piše o svojoj lektiri, o Geteu, Marku Aureliju, kaže kako je ponovo uzela Balzaka – ali dok njegovi likovi ostaju čudesno živi i tačni u njenom pamćenju, njihovi postupci i njihove sudbine blede i nestaju. To je, veli ona, sasvim neobično. Isto joj se dešava sa Dikensom – nikad sa Dostojevskim ili sa Tolstojem. Ali, sve u svemu, novine, vanredna izdanja, ostaju glavna lektira; sve je u nekom uznemirujućem svetlucanju. I odjedared, kao da odgovara na nečije pitanje, prelazi na drugu temu: „Moj rođak Ervin Hoenloe (Konradov sin – koji je bio 10 meseci paralizovan a sada opet uči da hoda) pričao mi je kako mu u bitkama ništa nije bilo tako grozno kao stalani i prilepljiv miris tople krvi. – O, Serafiko, sve stvari imaju taj miris – i naše suze takođe.“

Iz ratnih godina izdvajaju se samo dva događaja koji u prepisci dobijaju nešto širi odjek. Prvi se tiče princezine ponude da se pripremi scensko izvođenje „Pesme o ljubavi i smrti korneta Kristofa Rilkea“, prethodno ostvareno u Lajpcigu. „Želeli bismo“, piše princeza u februaru 1915, „ako se slažete i dajete odobrenje, da ovde [u Beču] predstavimo vašeg 'Korneta' – izgleda da je to bio veoma veliki uspeh u Lajpcigu. Moj kuzen Franci Aueršperg pozajmio bi mi za to svoju divnu salu u zelenom mramoru (na vaše zadovoljstvo, D. S.!). Gospođa Fon H. bi svirala, neki vrlo dobar glumac kazivao bi recitaciju. Bilo bi to u korist Crvenog krsta ili invalida ili čega drugog te vrste – i moglo bi se održati u maju. Što se tiče vašeg ličnog dolaska ovamo za tu priliku, vi to naravno nećete učiniti, D. S.?“

Rilke u odgovoru, kako i sam primećuje, najpre opširno „brblja“ o svemu i svačemu, da bi tek na kraju prešao na stvar. „Među nama budi rečeno: ne volim mnogo tu previše nametljivu zaposlenost gospode Fon H.; bio sam srećan što se to okončalo s predstavom u Lajpcigu, ali izgleda da joj slične priredbe pričinjavaju veliku radost (sve u svemu nevinu), tako da ne bih želeo da smetam [...] Ukratko: dajem pristanak, ali moram upozoriti Inzel-ferlag s kojim sam povezan u tom smislu (radi moga sopstvenog mira) što

sam mu prepustio da sam slobodno odlučuje u sličnim slučajevima. Dakle, ono što odgovara meni odgovaraće podjednako i njemu bez ikakve sumnje, pa otuda mislim da to apsolutno može zameniti moje odobrenje. Zbog jedne tako lepe sale, i toliko dobre volje u interpretaciji, ne bih imao srca da odbijem, ali se potajno nadam da će Magda fon Hatingberg biti rasterećena od ova dva trijumfa. Ono što sam veoma nestrpljiv da doznam jeste utisak koji će na vas ostaviti Pastorijeva muzika, ona je svakako mestimično lepa, premda katkad pridaje tekstu neko pomalo molsko tumačenje (tamo gde prati čitanje pisma: 'Dobra moja majko...' itd.). Kad mi je gospođa F. H. u Minhenu svirala kompoziciju sama čitajući reči, odmah sam rekao sebi da tako mogu dobiti samo prolazni utisak; iako ne bih mogao zamisliti da i najuvežbanija interpretacija uspeva da izbegne hibridni i dvosmisleni žanr melodrame; u tome se očevidno sastoje većito suparništvo muzike i reči, i taj žanr, otuda što kao takav predstavlja samo čisti diletantizam, ne bi mogao biti uzet ozbiljno; eto šta imam da prigovorim stvari po sebi [...] Uostalom," završava Rilke, „čitao sam 'Korneta' u Berlinu, u uskom krugu prijatelja (kod gospođe Fon Bodin) – (bilo je to vrlo dobro i prvi put!) i bilo je lepo; kadencija same pesme tvori po sebi muziku – (ovo opet među nama)“.

Rilke očevidno „nema srca“ ili se ne usuđuje da otvoreno odbije ljubazni predlog svoje dobrotvorce, ali zato odasvud iznalazi nove i nove argumente koji ne idu u prilog princezinoj ponudi. Ostaje međutim otvoreno pitanje koji je stvarni ili krajnji razlog njegovog nezadovoljstva i cele tirade koja treba da ostane „među nama“. To „među nama“, dva puta ponovljeno i podvučeno, gotovo se može čitati kao neprikrivena preporuka da se svaki dalji razgovor o „Kornetu“ obustavi. Da li on doista smatra da je svako sadejstvo muzike i reči „čisti diletantizam“, ili je taj u poslednjem trenutku i ne previše srećno pronađeni izgovor možda trebalo da odvrati pesnikovo ime od stavljanja u službu ratnoj propagandi? Sve ostaje u oblasti pukih prepostavki. O „Kornetu“, bar u francuskom izdanju prepiske, nije više bilo reči.

Drugi događaj tiče se isključivo Rilkeove vojne obaveze i javlja se u prepisci počev s njegovim pismom od 26. novembra 1915. U tom pismu, gde on nadugačko i naširoko raspravlja o uspomenama, neočekivano sledi novi stav: „Ali evo: poslednja vest! zamislite da se nalazim između dve regrutne komisije, i od prve je proisteklo da imam da se javim u svoj mobilizacioni centar u Turnau 4. januara. A sad se desilo da je moja fizička sposobnost, posebno na pragu zime, tako malena i tako slaba da će naredna komisija verovatno korigovati

prvi nalaz. U tom slučaju treba samo čekati. Da poželim htedne li Bog da me što je moguće duže prepusti mome radu, posebno sada, kad mi se upravo vratila volja za nj; niko neće pomisliti da mi zameri zbog toga, mislim niko od onih koji znaju moju zavisnost od tog rada, i koji razumeju da sam ja u njemu neka Moć i neki Sjaj, dok izvan tog rada nisam čak ni senka neke snage. Neka mi Bog dakle pomogne da dobijem pravu odluku – uostalom, pisaću princu čim budem znao ishod.” Zatim dolazi novi stav od tri reči: „Mislite na mene”, koje već zvuče kao poziv u pomoć.

Šest dana kasnije Rilke se ponovo obraća princezi: „Moje pismo od 26. već vam je reklo da me je opšta sudbina zgrabila čim je na mene došao red, druga regрутна komisija potvrdila je odluku prethodne, i ja treba da budem 4. januara u mobilizacionom centru u Turnau. Tamo će, istina, biti treća komisija, ali pošto je ona u Minhenu (uprkos lekarskoj potvrди i vidljivom stanju moje fizičke slabosti) istrajala da me proglaši sposobnim, teško da ima izgleda da se komisija u Turnau, svakako stroža i disciplinovanija, izjasni u prilog potpunom oslobođenju.” Ni sam Rilke nije presedeo tih šest dana skrštenih ruku. On iznosi kako je razgovarao s jednim prijateljem na službi u nemačkom generalštabu i „veoma upućenim u vojne poslove”, izvesnim Filipom Šajem, koji mu je savetovao da sada, „kad je kocka već bačena”, ne pokušava da se oslobodi vojne obaveze nego da sve napore usmeri, veli Rilke, „kako bi dobio, ukoliko sve bude išlo kako treba, neki ne odveć strog birokratski posao”. I tu dolazi poenta. „Taj prijatelj iz generalštaba”, objašnjava Rilke, „preduzima danas jedan demarš, verujem odlučujući u tom smislu, pišući predstavniku ministra rata, njegove ekselencije Fon Šlajera, s lekarskom potvrdom u prilogu, i pozivajući se u isti mah na posetu koju bi princ eventualno učinio ekselenciji, kako bi joj pružio, ukoliko bi to bilo poželjno, neka dodatna objašnjenja o mojoj stvari.” Njegov prijatelj, dodaje Rilke, ima veliko poverenje u taj demarš, a posebno misli da bi neke „lične indikacije”, koje bi princ eventualno mogao dati, imale odlučujuću težinu, tako da ne bi bilo nemoguće da njegova ekselencija Fon Šlajer „odmah uzme u svoje ruke moju sudbinu” i odluči o mestu Rilkeovog služenja, bilo u Berlinu, u Birou, bilo u Beču, u administraciji, gde su već zaposleni Hofmanstal, Cvajg, Vildgans i drugi. „Možda Šaj greši”, pretpostavlja Rilke, „ako se nada da to dobije tako brzo, ali čini se da je taj demarš jedino što bi se moglo preduzeti sa izvesnim izgledima na uspeh, i važno je da bude upućen brzo. Zato sam pomislio, znajući do koje mere bi princ intervenisao u moju korist, da bih mogao dopustiti Šaju da

u svome pismu feldcajgmajsteru Fon Šlajeru spomene eventualnu posetu koju bi princ učinio ekselenciji... ali to je formulisano (princ će primiti jednu kopiju pisma o kojem je reč) na takav način da princ, ako proceni na neki način da je stvar neugodna, može sasvim lepo i da izostavi tu intervenciju.”

Podozrevajući da je u ponečemu možda preuranio sa svojim zahtevima i u tom smislu stavio princa pred svršen čin, Rilke nastoji da prikaže stanje u kojem se nalazi i genezu tog stanja. „Ja toliko patim”, vajka se on, „zbog moga sopstvenog načina da se pobunim; negde u meni postoji ostatak stare vojničke krvi koju vredaju moja uzbudjenost i moje opiranje – ali ja se nipošto ne uzbudujem zbog sebe lično nego konačno zbog svoga rada. Kad pomislim na svu onu obazrivost s kojom sam morao živeti ovih poslednjih godina u nadi da će sačuvati nešto zaliha snage za svoj rad, moram dati za pravo Štaufenbergu koji brine i pribaja se čak i kratkih napora moga organizma tokom ove sezone; jer gde će pribaviti dodatak neophodnih snaga?”

Pošto se tako izjadao povodom svoga zdravstvenog stanja, Rilke prelazi na drugu bolnu tačku, na svoja dečačka ispaštanja. Za njega bi, veli, mobilizacija u Turnau „značila povratak u vojnu školu”, koja je u njegov unutarnji život uvela „jednu osnovnu gramatiku užasa”. Ispada da je onih šest godina posle roditeljskog razvoda, provedenih u vojnoj školi, za njega bilo gore od svakog rata koji bi mogao zamisliti; da se ono nezaboravno doba u našem životu, doba našeg fizičkog i duhovnog sazrevanja, u Rilkeovom slučaju pretvorilo u očiglednu nastavu one „gramatike užasa”, a njegova životna sredina u čitav jedan „pakleni svemir”. Reklo bi se da je Rilke u ovom pismu prešao prilično veliki luk osećanja, od bespomoćnosti i straha do zlopamćenja i mučnine, kako bi naposletku mogao zaključiti da zlo koje mu je nanela vojna škola može objasniti samo onima koji su mu bliski, ali oni će „takođe priznati da se ne može dvaput umači istoj propasti”. Pred tom opasnošću on je, veli, malodušan, jer je već jedared utrošio svu svoju hrabrost, mnogo više no što je imao. Bez preterivanja se može primetiti da je Rilke ovom ispovešću postavio pitanje mobilizacije pred svoje dobrotvore kao pitanje života ili smrti.

U međuvremenu princeza šalje dva kraća pisma Rilkeu. U prvom ga obaveštava da mu se „apsolutno” može obezbediti „jedno ugodno mesto” u Ratnom arhivu u Beču, gde bi on imao veoma malo ako ne „apsolutno ništa da radi”, i traži od njega da se hitno izjasni. Drugo pismo je odgovor na prethodnu Rilkeovu tugovanku. Princeza izjavljuje kako je pala od čuda čitajući novosti od njega i

odmah ga smiruje: princ će ići, razume se, kod Šlajera; a što se tiče Ratnog arhiva, „treba da budete oglašeni nesposobnim za oružanu službu i da se doneše ’prethodna konstatacija’ o stanju vaše bolesti (preko njegove ekselencije Šlajera) – i u tom slučaju vrlo je moguće”, tvrdi ona, „dobiti potpuni otpust”.

U odgovoru na prvo pismo Rilke bez pogovora prihvata mesto u Ratnom arhivu. „Šta ne bi bilo bolje nego Turnau? Živim u užasu, užasu, i proveo sam ove dane sa osećanjem da su se, počev od Šaja, pravili u stvari samo pogrešni koraci, i da bih se morao u potpunosti osloniti na princa. Od sada ću tako postupati.” I samo što je to napisao, ne propušta priliku da dva reda niže protivreči себи i ponovo širi krug posrednika: „Ne bi li se princ Konrad Hoenloe mogao zauzeti sa svoje strane, on bi to nesumnjivo učinio sa svešću o našim časovima u Duinu, i u ime velike naklonosti koja, ako se ne varam, ne dolazi samo od mene k njemu, nego malo takođe u obrnutom smeru.” Rilke se donekle primirio, ali još u neizvesnosti i pometnji iščekuje razvoj situacije. Šta je bilo dalje? U francuskom izdanju prepiske sledeće pismo je opet njegovo. Posle pauze od sedamdeset dana, ono u zaglavljku s leve strane, umesto uobičajene pune adrese pošiljaoca, nosi samo dve reči: Ratni arhiv. Na pojavu tog odredišta čovek se i nehotice priseća početka „Prve duinske elegije”: „Da kriknem, ko bi me čuo iz četa anđeoskih?” Pa eto, kad je ustrebalo, neko ga je ipak čuo.

(2015)

Borislav Radović rođen je 1935. godine u Beogradu, gde je završio studije opštete književnosti i teorije književnosti. Veći deo radnog veka proveo je kao urednik u izdavačkoj delatnosti. Od 1952, kada je kao srednjoškolac počeo da objavljuje stihove, bavi se književnošću i prevodilaštvom. Objavio je knjige pesama: *Poetičnosti* (1956), *Ostale poetičnosti* (1959), *Maina* (1964), *Bratstvo po nesanici* (1967), *Opisi, gesla* (1970), *Izabrane pesme* (1979), *Pesme 1971–1982* (1983), *Izabrane pesme 1954–1984* (1985), *Trideset izabranih pesama* (1985), *Pesme 1971–1991* (1991), *Pesme* (1994), *Pesme* (2002), *Četrdeset dve izabrane pesme* (2007) i *Pesme i Neke stvari* (2016). Objavio je i šest knjiga eseja i drugih tekstova pisanih u prilog poimanju književnog i čitalačkog iskustva: *Rvanje s andelom i drugi zapisi* (1996), *O pesnicima i o poeziji* (2001), *Neke stvari* (2000, 2013, 2014), *Čitajući Vergilija* (2004), *Još o pesnicima i o poeziji* (2007) i *Ponešto o pesnicima i o poeziji* (2011, 2016). Preveo je s francuskog Morekaze Sen-Džona Persa (1963, 2003), jedan izbor pesama Pola Elijara (1971), *Pariski splin* Šarla Bodlera (1975) i *Šesnaest cvetova Zla* Šarla Bodlera (2011), kao i jednu knjigu proze, *Balzakovog Luja Lambera* (1999), i *Misli* Šarla Bodlera (2004). Dobitnik je više nagrada za književni i prevodilački rad. Član je Srpskog književnog društva.

EFROSINI MANDA-LAZARU

Skupljačica mina

Patila sam.
Iz mene su
bez slika reči
odlazile
vratite se, dozivala sam ih, vratite mi se,
progovorite
potmuli im udarac prazan iz nigdine
i bez glasa se zgušnjavala smrt.
Svet šta? Život gde?
Tamo izvan i bez tropota.

Sa one beskrajne tačke i najmanje
izgovaram ti
poslednja imena
uspevala sam da ti kažem
ona poslednja a slogovi im se rastavljuju
kao ruke koje su se nekad volele
a sada se rastavljaju
i udaljavaju
sve dok ne utihnu, da se ne poznaju
život je odlazio
niko nije dolazio
a mrtvih kao da nikada nije bilo
nisu bili pod svojom zemljom
iščezli
i na mrazu žalosti svi ostali
kao da nikada nisu progovorili
nikada progovorili kao ljudi.

Zamišljam kako pronalazim rešenje
u jednom čaršafu koji istresa moje snove
na svežu sunčanu svetlost izvan sobe.
Svakog jutra kroz prozor ulazi jedan dan
i jedan izdajnik.

Pakuje opremu kao dobar drug koji pomaže.
Izvodi me na ulicu i odlazi.
Dan je sada već moj, onako kako ja želim, kaže,
udesiću ga.
Opremu mi je on jednom prilikom dao.
Koliko god sam puta pokušala da izolujem izdajnika
nisam uspela. Ili i on zajedno s nama ili niko od nas!

Gnušam se dana koji ne donose opasnost.
Stalno smišljam
kako da osujetim sumnjive transakcije,
dovršene priče i samoobmane.
U većini slučajeva
uspevam da izbrojim do tri.

Sa novogrčkog preveo Saša Đorđević

Iz knjige: Efrosini Manda-Lazaru, *Skupljačica mina* (Biblioteka Sredozemlje, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Efrosini Manda Lazaru rođena je na Kipru. Studirala je grčku filologiju na Filozofskom fakultetu Atinskog univerziteta. U periodu od 1995. do 2003. godine radila je u Službi za edukativnu psihologiju pri Ministarstvu prosvete i kulture Kipra kao koordinatorka za specijalizovane programe kiparskih gimnazija i učestvovala u izradi edukativnog materijala. Od 2003. radila je kao koordinatorka za programe u Zoni obrazovnih prioriteta za škole u oblasti Faneromeni u Nikoziji. Dobitница je Državne nagrade za poeziju za knjigu „Noje u gradu“ (2012). Knjiga poezije „Skupljačica mina“ (2014) peta je knjiga poezije koju je autorka objavila. Njena poezija je prevodena na italijanski i srpski jezik.

Saša Đorđević rođen je u Boru 1977. godine. Diplomirao je na Katedri za neohelenske studije u Beogradu 2005. godine, a master rad je odbranio 2009. godine u Nikoziji. Predavao savremenu grčku književnost na Filološkom fakultetu u Beogradu od 2009. do 2016. godine. Stipendista je Fondacije Levendis i Kiparskog univerziteta i saradnik je Istraživačkog centra Petrondas pri Kiparskom univerzitetu. Dobio je nagradu „Ljubiša Rajić“ za najbolji prvi prevod 2016. godine (Efrosini Manda-Lazaru, *Noje u gradu*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2015). Živi i radi u Nikoziji.

ANGELA KAJMAKLJOTI

Izbliza

KAPIJE FAMAGUSTE

Na Porti Đulijani
svetina bez sećanja ulazi i izlazi
Zauvek će ih jedan Jago
uhoditi, rekla si
i jedan Otelo
daviti
ako večno istraju
u toj oholoj pokornosti
Oni ne mogu
tvoj glas da čuju Dezdemona
Ti si strana
a i kako bi znala šta se zbilo?
Na Porti Đulijani
ponosito tapšu i klanjaju se
Ne uznemiravaj

FAMAGUSTA

Da bih te zaboravila
ležem na tvoj pesak
i fotone sakupljam
Potom ih pobožno
po svojoj koži razlivam
Mikroskopske zvezde
rađaju se unutar mene
a onda svićem drugde
neutralno naelektrisana
kao pun mesec primam i odašiljam
Ma ipak te ne zaboravljam

JULI

Sirene
Zvuk parastosa
sećanja erinije
erinije mojre
mojre gusenice
Prošlost nestala
sadašnjost zarobljena
budućnost oteta
Može li zvuk
sećanje da rasplamsa?
Jul omorina
osvajač
U milosti suše
suše pre svega
Minut éutanja
minut srama
minut žege
A posle
duše ofucane
sunčanje na plaži

Sa novogrčkog prevela Tamara Nosonjin

Iz knjige: Angela Kajmakljoti, *Izbliza* (Biblioteka *Sredozemlje*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Angela Kajmakljoti rođena je 1967. godine u Famagusti, na Kipru. Studirala je pedagogiju na Kipru i u Solunu. Od 1974. godine živi i radi u Larnaki. Član je Unije književnika Kipra. Objavila je tri knjige poezije i jednu zbirku priča. Zbirka pesama „Izbliza” predstavlja najdublje i najiskrenije suočavanje pesnikinje sa duhovima prošlosti. Njene pesme prevedene su na engleski i srpski jezik.

Tamara Nosonjin rođena je u Beogradu 1991. godine. Osnovne studije grčkog jezika i književnosti završila je na Filološkom fakultetu u Beogradu, a master studije na Filozofskom fakultetu Kiparskog univerziteta. Svoje prve prevode objavila je u književnim časopisima u Srbiji. Stipendista je Fondacije Uranis i saradnik Istraživačkog centra Petrondas pri Kiparskom univerzitetu. Živi i radi u Beogradu.

STELA VOSKARIDU-IKONOMU Plaš

(Diže se zavesa, ulaze beli konji
koji nogama vuku oboženje
miomirisnih mogućnosti)
Beše jednom jedna devojka –
puštite me dakle da vam objasnim –
beše jednom jedna devojka koja ne mogaše da gleda svetlost
(Tu jedan konj posrće, a potom staje
zamahujući opet grivom samoljubivo)
Beše jednom jedna devojka koja je sadila drvosmračje
a potom sedaše u njihovu senku
i slova d ne bejahu više slova d
i ona bejahu drvosmračje i jedna njihova grana se uzdizala gore
visoko
i nije se povila
a polomila se
i kad se polomila –
puštite me da vam objasnim konačno –
i kad se polomila
zamirisao je mrak Jedino od plašnje pada mrak, gospodine
ne slušajte
noć je mit
(Konji pomahnitali, modrim varnicama pršti moguće)
Samo da opet ne čujem ovu reč –
Molim! –
Tad čuješ plašnja...
Š.. Š.. plaš...
...
– ne priznajete! Ma
vas užasavaju i ove tri tačke!
razboleva vas
da gledate napisana slova pl – PLaš... –
a potom i tačke
plaš, dakle!
Plaš i tri puta plaš. Od sada i ubuduće zvaću vas PlaŠ!

I ako je već osvanulo u Australiji to nije nikakav alibi
niti pak možete

sve da pripisujete palanačkom raspoloženju svoje sobe
moraćete nekada da pričate svojoj majci o lunini
moraćete nekada da pričate o svojoj majci lunini
moraćete nekada da pričate o svojoj majci
moraćete nekada da pričate o svojoj majci

P L A Š

P L A Š

Potrebno je samo malo vežbe i kazaću ga. Nije to ništa više do još jedne slučajnosti. Četiri slova u nizu, slučajnost. Jedna mogućnost. Uskoro ću saznati da li je noć mit ili nije –
zasad je čujem kako mi viče:

„urušavam se”

i ja, odgovaram

i ja

u ru

ša

v

a

m

s

e

šapućem da me mama ne čuje

Sa novogrčkog prevela Zorka Šljivančanin

Iz knjige: Stela Voskaridu-Ikonomu, *Plaš* (Biblioteka *Sredozemlje*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Stela Voskaridu Ikonomu rođena je na Kipru 1981. godine. Studirala je muzikologiju u Atini i Njukaslu. Radi kao muzikolog i, između ostalog, istražuje odnos jezika i muzike. Objavila je dve knjige poezije. Prva knjiga se našla u užem izboru za Državnu nagradu Kipra za najboljeg mladog autora. Proglašena je za pobednika Prvog međunarodnog Poetry Slam nadmetanja održanog na Kipru u martu 2017. godine.

Zorka Šljivančanin rođena je na Žabljaku 1985. godine. Završila je master studije na Katedri za neohelenske studije u Beogradu, doktorske studije upisala je u Nikoziji. Stipendista je Fondacije Uranis i saradnik Istraživačkog centra Petrondas pri Kiparskom univerzitetu i Centra za helenske studije u Podgorici. Sa grčkog je prevela pesme Pandelisa Mihanikosa i Kirjakosa Haralambidisa. Živi i radi u Nikoziji.

KIRJAKOS HARALAMBIDIS

Carujuća Famagusta

IME VAROŠI

*Now happiest, loveliest in yon lovely Earth,
whence sprang the “Idea of Beauty” into birth.*
Edgar Allan Poe

Možda je ime jedne varoši Famagusta lažno?
Možda je to veštačka raspodela prostora i zemlja uobrazilje?
Meri li se vreme sitno obrađenim peskom
dok posmatraš te bele grudi?

Ko bi tvrdio suprotno?
– Zaboravio si izbeglice
što stoje napram nje i pozdravljuju je.
Znaju da plaču i da sebi slamaju srce
kamenčićima iz mora, motori
automobila i traktora su uključeni i okrenuti
ka utvrđenjima Turaka,
u tenkovima neprijatelja.

Kako to govorиш – ti, ne verujem! –
o onima što su kao prijatelji i braća.

Pogrešno si me shvatio, čitaoče licemerni.
Gledam samo, verovatno Famagustu, i volim;
živećemo skupa smrt i život,
znam to, verujem u to, spremam i potvrdu.
Jer ne postoji ni smrt, ni neprijatelj ni obmana;
zbog toga je nazvala lažnom,
tu varoš u kojoj se rodih evo ima 40 vekova.

Ali kad posmatram dvogledom
tu jedva vidljivu pukotinu na grudima,
kad iz njenog opojnog daha sudim

koliko je brodova potonulo i okamenilo se i ljude
vidim okolo „Eno moje kuće” kako viču
šta da radim s tobom? Tugujem, podižem sebi cenu
rukovodim rečju oštih bodlja,
uzvikujem „neprijatelj” uvećavajući tugu
utopije – tvoje mi reči prolivaju krv
tiranine Ljubavi, Gospode, karto iz špila.

Urođeno postanje ti u kosi blista.
Nudimo vodu, slatko i nežni dodir.
A ti, šta daješ, a? Jednu ti varoš tražimo,
ako je to ona u kojoj proživesmo srećne godine
ili ona što je ostavismo da se raspe.

KAMION GRADSKE ČISTOĆE

Kasnije dođe kamion gradske čistoće
i pokupi celu varoš.
I dok ju je zupcima drobio
čujem očajničke povike „Pomagaj, vodolijo!”

Šta li je to, pomiclih. Kao neka varoš da se mrvi.
Orahe što krcah, ostavih napola
i hitam da sustignem staklo i ulazna vrata,
zvonike, posuđe, salone i gradine.

Uđoh i ja u kamion da sprečim
poput onih nesrećnih crnaca iz Majamija
dažd i smrt. Uzalud mi Martin,
Lutera sin, Kraljevskoga roda
povika „Pravoslavna Vodolijo, čuvaj se!”
Ništa ja, teram po svom i nastrandah.
Sećem jednu ruku i jednu nogu i uho,
dva oka i dve usne – postajem arterija
i po meni klizahu gradska stakla i ekseri,

u snu, naravno – zaboravih da kažem,
sve ovo beše plod snevanja
uz happy end, sa srećnim krejem.

Ali uvek će mi ostati na umu
(jedino što se nije izgubilo, što nije spavalo)
varoš koju sam pri jednom okretu zupčanika sustigao i osetio;
na grudima mi je bila opružena,
kućna mačka, verno pseto.
Bajke mi je pričala, o čuda!
Ići ćemo, veli, ti i ja ispod lukova
što ih ptice po nebu prave
i kroz alk u o koju kače jaje
ići ćemo da ponesemo vode.
Ti dok krilate teraš čeze
i ja poput galeba tik uz tebe.

Sad se već osmehujem usiljeno
poznajući odavno koliku otpornost
verujem da ima moja varoš. Da je u ruci držim,
jarebica ona i golub ja –
al' kakve veze imaju ptice i njihova imena,
kad im tuđinske armije utrobe vade.

Sa novogrčkog prevela Aleksandra Milanović

Iz knjige: Kirjakos Haralambidis, *Carujuća Famagusta* (Biblioteka Sredozemlje, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Kirjakos Haralambidis rođen je 1940. godine na Kipru. Poeziju objavljuje od 1961. godine. Višestruko nagrađivan za svoje delo, do sada je objavio 13 knjiga poezije. Njegova poetika nastaje u dijalogu, s jedne strane, sa Konstantinom Kavafisom, a sa druge, sa poetskim načelima Generacije tridesetih čiji su predstavnici Jorgos Seferis i Odisej Elitis. Pesništvo se prevashodno bazira na istoriji Kipra – od antičkih vremena sve do posleratnog perioda turske okupacije 1974. godine. Živi i piše u Nikoziji.

Aleksandra Milanović rođena je u Beogradu 1989. godine. Osnovne studije završila je u Beogradu 2012. godine na Katedri za neohegenske studije, gde je i predavala grčki jezik nakon diplomiranja. Master rad odbranila je 2017. godine u Nikoziji. Stipendista je fondacija Uranis, Levendis i Fonda za mlade talente. Saradnik je Istraživačkog centra Petrondas pri Kiparskom univerzitetu. Živi i radi u Beogradu.

JORGOS PANAGI *Mitovi*

POVRATAK ODISEJA

... I zaista, nasred sobe, leđima okrenutim ka vratima, pokraj kreveta u koji nikada nije legla ni sa kim osim sa mnom, stajala je figura meni najdraže od svih žena. Gospa mojih snova: Penelopa.

Nasuprotni Eurikleji – ako naravno izuzmem tetovažu zmaja koji joj je ukrašavao potiljak – Penelopa se nije bila uopšte promenila. Gledajući netremice u vatrenocrvene kovrdže, lanenu sukњu, zlatnu kožu, slika žene koja je bila pred mnom stupala se sa slikom one koju sam napustio u istoj ovoj sobi pre dvadeset godina, i tada počeh da shvatam: nije bila žudnja za otadžbinom ta koja me je gonila uzburkanim morima, nije bila odgovornost prema kraljevstvu koja me je učinila lukavim i veštim na ostrvu Polifema, niti je potreba za pravdom bila ta koja me je nagnala da siđem u Had. Bila si to ti, Penelopo, oblik i sadržaj moje nostalгије, koja si me sve ove godine terala da ostanem isti, da savladam Sirene, odbijem lotosov plod, i samo prividno volim Kalipsu. Zbog tebe sam ostao Odisej, tvoj supružnik, i sada shvatam kako sam dvadeset godina čuvao sebe ne da bih opet postao kralj, već da opet postanem tvoj muž, kao što si i ti ostala Mitovi ista, da kada se ponovo sretnemo, možemo nastaviti tamo gde smo stali bez ustručavanja i odlaganja. Evo, dajem ti nekoliko minuta, zagledaj se duboko u moje oči dok me ne prepoznaš, a onda bežimo brzo sa ovog ostrva!

Penelopa mi se dobrodušno nasmeši, pre nego što reče:

– Iz kog dela Grčke dolaziš, stranče?

[...]

– Nikada nisam sumnjala, stranče, u mogućnost da se muškarac pod imenom Odisej jednom vrati. Ali, tolike godine sam provela voleći Odiseja onakvog kakav je bio onog dana kada je napustio Itaku (Odiseja mladog i neiskusnog, zaljubljenog u jednu Penelopu podjednako nezrelu), da mi je trebalo dosta vremena da shvatim kako Vreme natkriljuje svaku nostalgiju, preinačava njene nosioce i čini ih drugačijim, čak i kada oni sami žele da veruju kako su ostali isti. Čak i kada bi se Odisej sada pojавio pred mnom, ne bi bio isti kao onaj koga ljubim, niti sam ja ista ona koju je zavoleo. Naša ljubavna priča je zakopana pod prašinom od dvadeset godina. Idi,

stranče, i poruči Eurikleji da će sledećeg primiti za jedan sat. Sada imam meč!

Nestade iza jednog paravana, a kada se ponovo pojavila, kosa joj je bila vezana u rep, imala je na sebi šorcić i zelenu bluzu na kojoj je pisalo „I love Rome”, a u ruci je držala teniski reket ...

(odlomak)

Sa novogrčkog preveo Saša Đorđević

Iz knjige: Jorgos Panagi, *Mitovi* (Biblioteka *Sa Trećeg Trga*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Jorgos Panagi rođen je 1987. godine u Limasolu, na Kipru. Studirao je klasičnu filologiju na Aristotelovom univerzitetu u Solunu. Živi i radi u Berlinu. Za svoju jedinu zbirku priča *Mitovi* dobio je Državnu nagradu Kipra za najboljeg mladog autora 2014. godine.

GORAN STAMENIĆ

Sveti magnet

IZLET U SREDIŠTE PESME

na obodu šuplje bačve odjekuju
pesme iz skrivenе republike mirdite
nekada je tu u bačvi bilo silnih svetlosti
loših svitaca što su se po ivicama slepili
i rešili da tu i ostanu
masnog kamena kakav se ubire na jadranu
nedodirljiv i uglačan, rekao bih vетrom:
pod njim su se rojile male vere
male mitraljeske bogorodice
heroine republike mirdite žive
u talasima koje ka nebu šalje
narodni radio tirana dva
isto toliko zaboravljen u prostranim džepovima juga
okrunjen silos iz koga sada raste kržljavo drveće
autostradom od rubika stižemo do središta bačve
oko se uplaši silnog sestrinstva
gledajući na dole

NA DOČEKU POGLAVARA I NJEGOVE VOJSKE

kružnim i treperavim titrajima
voda se u visokim lukovima izliva po vlatima
i umiva ih. strašni reflektori bacaju senke
po travnjaku narodnog stadiona
skrivenе republike mirdite
stajali smo iza najkrupnijih zaštitara
čekajući trijumfalni ulazak poglavara među decu
njegove ulaštene čizme, kožni čavli koji krune planetu
malо по malо, najviše na mestima где је nervozan
i vrti se u krug: u spavaćoj sobi, u uličici iza hotela ritz
gde sobarice predaju krvavu postelju pravo u ruke pacovima
njegove čizme, nabrekle od jutenih nogavica
što nekad su bile džak pun heljde,

a sada povezane kaišem od jagnjeće kože
skrivaju dva masna kolena, islužene zglobove
koje ćemo, ako samo se propnemo na prste
videti kako među vojskom petogodišnjakinja
marširaju ka središtu terena, pravo napred, napred, napred

KAMEN NA PLANINI

ništa tuđe ne strši među ovim kršem,
samo za rata nađen crni kamen
kog je jadran silno glačao pred dračem
sada usnuli i bliski suncu, čekamo smiraj na planini
godinama čekamo nekakav mali mrak
stane li se na onaj granit pogled se razdvaja na krivi i plav
naš krivi pogled je južan, završava na kristalnim makazama rtova
gde ga talasi umiju i udave: to tu je afrika
nanosi peščanih sonata vraćaju nam pogled tek u ranu jesen
prateći jata žednih kužnih muva, jedinog dokaza tanganjike
naš plavi pogled unakaziće neka buduća hunt
nostalgia del sud, citrusni kristali monte gargana
malo je dovoljno da proplačem krv
misleći na ugašenu magiju tegljača i barži koje su ka zapadu
vozile prljavi duvan i uvek jednu istu ženku dugodlakog barzoja
malo je dovoljno
kada sam video udaljena svetla, stajao sam glup na glatkom
kamenu

Iz knjige: Goran Stamenić, *Sveti magnet* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2016)

Goran Stamenić, rođen 1990. godine, mladi je novosadski pesnik i pisac. Pisanjem se aktivno bavi od 2012. godine, a prve raznorodne tekstove objavljuje u zbornicima vezanim za radionice pisanja u CK13 (*Radovi u kući*, 2012, *Na ulici gaze bose ljude*, 2013). „Sveti magnet” mu je prva samostalna zbirka poezije, nagrađena na konkursu Trećeg Trga i Beogradskog festivala poezije i knjige. Svoj dalji književni rad usmerava ka književnim prevodima i esejisticki.

STEVAN TATALOVIĆ

Ustupanje mesta

OPSTANAK

Moji su izbori svedeni na opstanak
Zbog toga sam se lišio spavanja
I dobio više vremena
Koje nisam bio siguran kako da iskoristim

Noću sam gledao uramljene morske senke
Staklenu kuglu u kojoj pesak postaje voda
Plimu i oseku u našim taloženim životima

Danju sam nosio kese iz prodavnice
Život je plastičan
Na kesama iz prodavnice sve je potvrđno
Kese su vesele
Kese u rukama
Uz kese se zadišem
Uvek kada nosim kese iz prodavnice
Setim se nekih stihova koje nemam gde da zapišem

Više volim da idem dužim putem
Tada život traje kraće
Onda se osećam bolje
Umesto toga, u životu žurim

Premotavam život
Premotavam naše VHS kasete, izlizane dokumente
sećanja
Nalaze se pored kreveta, poređane jedna na drugu,
Čine vertikalne domine u koje gledam
Kada ne mogu da nađem smisao u onome
Što čitam pred spavanje

Život na traci
Ustao sam narednog jutra
I pored dužeg puta razvukao trake po celom parku

Ograničio sam opstanak
Uokvirio daljinu
Gledao sam trake koje se prelamaju na suncu
Mogao sam da verujem sebi
Osetio sam se odraslim u toj dečjoj igri

Sutradan je traka pukla
Razletela se posvuda
Život na traci
Život je plastičan
Kasete su plastične
Trake su nitratne
Jedino što ostaje su dnevnići u glavi
Mala rešenja za svaki datum u našim elektronskim
rokovnicima

BEOGRAD DEVEDESETIH NEMA VEZE SA MNOM

Dobro se sećam
Imao sam pakovanje kreole od pet komada – pomešana
osećanja
Crtao sam jednobojne krave
Kojima je iz dupeta virila ribilja kost
Čuvena antena koju nismo mogli da kupimo nekoliko
meseci
Svi smo bili nervozni bez televizije
Zbog komšijskog lupanja u šerpe,
Znali smo da je vreme da podemo kući

VETAR SAM UVIO U PELENE

Posle onog govora
Echo postaje jednak šapatu,
Razgovor je zabranjen na ulici
Nepromenjenu tišinu probila je policijska sirena
U svoj svojoj spasiteljskoj moći
U svetu ukinutih sloboda najlakše je biti sudija
Bez tužioca
Bez advokata

Sve nas brani ista osoba
Poštovanje vrhovnog zakona
Vrhovni zakon samoograničenja i pristojnosti
Zbog koga ne smemo da bacimo ni jedan kamen
Pobuna je ustupila mesto mirnim protestima
Kazne su posvuda
Kazna je rep koji se vuče za nama
Kazna je monarhističko štivo
Anarhija nam je ostala kao kusur

Iz knjige: Stevan Tatalović, *Ustupanje mesta* (Biblioteka 12/19,
Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2016)

Stevan Tatalović rođen je 1987. godine, i živi i radi u Beogradu. Piše poeziju i akademske tekstove. Rukopis *Ustupanje mesta* je autorova prva (prava) zbirka pesama, koju je objavio Treći Trg 2016. godine kao nagrađeni rukopis poezije. Autor je prethodno objavio knjižicu *O u izdanju beogradskog Pesničenja*.

SRĐAN GAGIĆ

Prelazno doba

TIHI SASTANCI

sastanak je uvijek na istom mjestu.
posađeni kao vajrles konektori
volimo tijela kad atrofiraju.

investiramo oči i lumbal u zamagljenu LCD setu
pršljen po pršljen ronimo u teške
sijenke razdaljina.

kao omiljene biljke s proljetnog placa još dugo,
čini se, živimo gdje istom liku pripadaju
i moje i twoje prisutnosti.

a susreti su tihi:

ne spominjemo nabubrele bradavice što cijede
naše jalovosti; sokovi su mlječni putevi
svemir što klizi epidermom.

pripijene butine pòd pustoši radnog stola
kondenzuju male nemoći.

svi naši gradovi padaju nad nama
ko prezrele, gnjile mušmule.

sva svojstva stvarnosti
popisujemo radi prepoznavanja
da ne posrnemo ispred monitora
u mimohodu slijepo komunikacije.

ONAJ KOJI OSTAJE

svetlost doziva svest u prevoje zamrlih prepona
iz kuka rastemo kao slova:

tako počinje svet i sve što je izvan
bledih pigmenata naše umorne zveri
zaledi se i stane.

pretvorim još jedno buđenje u porođaj
otkrijem mirise i vlagu, sve znake
proticanja što vode do korenja
vremenosti.

čini se, jutro u sebi najbolje skrije
raspomamljeni prodor prolaznog,
pod šlemom sanjivog nadimanja
uspostavlja se metabolizam.

ponovno pokretanje grada podiže te
iz nabubrele scenografije telesnosti:
tvoju anatomiju jutro pretvori
u razmeštaj moje samoće.

RAZDVAJANJE

u suštini *kaže glas* sve se svodi na dva prozora
sobe u kojoj najradije ne bi zanoćio

gornja četvrt visokog stabla prikriva
gole vrhove zgrada *vidiš kroz jedno okno* //gornja četvrt
visokog stabla prikriva dubinu grada *drugo okno*

dva oka pružaju dve perspektive
kao i dva okna:
spojena daju jednolik pejzaž
sveta u trajanju *vidni ugao*

s ove strane *međutim!* mi i miris kuhinje
u malom stanu sve je na putu
i suvišno, saplićemo se u pokretima

za život poput ovog ne treba vid
i naše staklene oči

*naše oči mogu se s mirom sklopiti
po pamćenju
jedno kraj drugog možemo postati vakuum*

*ona jednina,
prostor,
oneživljavanje,
ti kosa crta ja*

Iz knjige: Srđan Gagić, *Prelazno doba* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2016)

Srđan Gagić je rođen u Bosanskom Novom / Novom Gradu, u Bosni i Hercegovini. Diplomirao je srpsku književnost i jezik sa komparatistikom na Filološkom fakultetu u Beogradu. Autor je dve pesničke zbirke: *Deca u izlogu* (2015, Bijelo Polje, Crna Gora), za koju je dobio Brankovu nagradu, i *Prelazno doba* (2016, Treći Trg, Beograd), koja je nagrađena na konkursu za poeziju Beogradskog festivala poezije i knjige. Pesme su mu prevođene na engleski, rumunski i slovenački jezik. Priredio je antologiju bosanske, crnogorske, hrvatske i srpske poezije *Meko tkivo: izbor iz nove poezije regionala*, koja je objavljena u izdanju Kluba A302 Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Književnu kritiku objavljuje u časopisu za kulturu *Prosuvjeta* iz Zagreba. Član je žirija za zbornik poezije i kratke proze *Rukopisi* u Pančevu, kao i koordinator 11. Beogradskog festivala poezije i knjige. Član je Srpskog književnog društva.

PATRIK KOVALSKI
Zlatna groznička

ODRANI ČOVEK.
JESENJE POPODNE

udari sunčanih oluja

gromobrani su smešni
korisni kao mali kišobran koji nacrtani kojot
drži nad glavom
na koju pada
stena

slika nikad ne kaže šta kojot drži
u zubima
nikad perje zalepljeno za krv
zalepljenu za njušku
zalepljenu za kožu
zalepljenu za skelet

kojot
pravo na poslednji obrok

odrani je čovek zgađen
izlazi iz stana
izvinjava se prolaznicima

oni povraćaju u travnjake
i slivnike
i dečja kolica
i kese sa proizvodima od veštačke kože

i niko ne vidi ironiju

možda samo lokalni dobroćudni mesar
koji iza kože odrane životinje
uvek iznova
nalazi lice svoje ljubavi

iz osnovne škole

odrani čovek sedi na klupi u parku

hrani gavrane

digne glavu

ali iznad nije stena koja pada
samo prozirna pokožica neba
ispod koje ništa ne pulsira

odrani čovek melanholično
uzdahne

on je glavni junak i ovo je mesto radnje

CAMERA OBSCURA SA POGLEDOM

mutna jutarnja reka

talasi u šolji

na čijem vrhu zmija

(umesto mleka)

teški ljudi pognutih

neobrijanih lica

plutaju

na dnu se krije grumen

siva ambra

u lobanji soma

uskoro će zlatnosna reka

uliti sunce u dunav

ispirači svetlosti jedu doručak

kašljucaju

treba mnogo truda da se voda

pretvori u mrak

da se argonauti neprimetno

prokradu

na karpatskoj steni
žena švercera benzina sedi
i zlatnu češlja vlas
zlatnim je češlja češljem
dok
bolji deo mene
iskače kroz prozor

Iz knjige: Patrik Kovalski, *Zlatna groznica* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2016)

Patrik Kovalski rođen je u Doboju, u Bosni i Hercegovini, a danas živi i radi na relaciji Novi Sad – Veliko Gradište, u Srbiji. Autor je knjige kratkih priča *Sugarfree* (2005) i dve zbirke poezije *Žuč mikrokozma* (2010) i *Zlatna groznica* (2016), koja je objavljena kao nagrađen rukopis na konkursu Trećeg Trga i Beogradskog festivala poezije i knjige. Poeziju objavljuje u književnim časopisima, zbornicima, a zastupljen je i u antologijama savremene srpske poezije.

OGNJEN AKSENTIJEVIĆ *Um za morem, smrt za vratom*

OKEAN MUVA

VELTŠMRC

imam jednu tanku pokožicu preko prstiju
juče sam je noktima lako poderao
pa se raspao ko obešrafljeno drvo na koncima

gle mama
ne bole me rane dok ležim u kadi punoj morske soli
hej tata
ipak nisam muško
jer me boli kako pada najgluplji čovek dok prodaje
svoje ruke do ramena.

noći u našem gradu su zgaženo tihe
ja umirem u ispeglanoj postelji

samo sam hteo da ne zaboravim
samo sam hteo da se podsetim.

'73 BEZ NASLOVA

moj otac sluti da će se udati loše
jer mi ne smeta da hodam u izgužvanoj košulji
i rasparenim čarapama iz tuđih fioka.

neki vajar razmišlja o stvaranju
mravljeni ciglu maša sa glinom
i pravi razbijene šuplje planete
u čije utrobe sakriva materice
poliva ih rastopljenim stakлом i brzo gura u frižider
da sve zasvodi.

moja majka strepi da se nikad neću oženiti dobro
jer sam je par puta sreo uplakanu
razbijene glave
na ivici okrvavljenih ruku.

MAMAC

u sporim danima, čini se
zagrizli smo pola života
i tako punog grla dižemo pogled
u plafon, u krov, u oblake
samo da sklizne neusitnjeni zalogaj
za to vreme sadašnjica melje sve pred sobom
tamo dole
šahtovi halapljivo piju kišu i svoju žed' nikad ne ugase
vulkanska grotla povraćaju sebi u dušu
na severu fjordovi klize niz sopstveno ždrelo.
naš je zalogaj bodljikava žica potopljena u med
a svoje svetove gutaš sam
i sve je u redu
dok usne razmičeš tako
da udice zapinju samo iznutra.

Iz knjige: Ognjen Aksentijević, *Um za morem, smrt za vratom*
(Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Ognjen Aksentijević rođen je 1994. godine u Leskovcu. Student je grupe za srpsku književnost i jezik sa komparatistikom Filološkog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Uređuje studentski književni list *Vesna* u kom objavljuje književnu kritiku i eseje. *Um za morem, smrt za vratom* je autorova prva knjiga poezije (nagrada Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!* 2017).

JOVAN MARKOVIĆ

Znakovi i znaci

RAK

Stvaraš se tamo gde se dugo leži
gde ono najbolje odlažemo za sutra

stvaraš se među slepljenom kožom ljubavnika
gde je toplo i vlažno u glavi
ideja koju smo čuvali
neprimetno je postajala ti

napori su bezvredni
ostaje priznanje
i strašna metastaza slutnje
da sem tebe ničeg nije bilo.

DEVICA

Zagledan u vodu tražim poreklo
majka je začela sa smrću
neke morske nemani
tamo sam pre rođenja učio da hodam
zato ovo sada nisu koraci nego grčevi,
šutiranje utrobe po navici

ispadam smešan osuđen
na vazdušaste pokrete
mržnju sile gravitacije

u trenucima nadahnuća
slutim da sam helijumski balon
samo milošću jedne nepoznate ruke
još uvek u zoni atmosfere
druge majke – zemlje.

VODOLIJA

Treba spaliti muzeje i biblioteke
srušiti sva znamenita mesta
niko tako bezočno ne krade smisao
kao fotoaparatima naoružani turisti

preteći se podiže nivo mrzovolje
u prostoru sećanja
vrednosti se mere prašinom u gramima
statua napukla u želji
da vrisne svoje ime
raskine sporazum i povrati pokret.

RIBE

Kada je mreža zahvatila more
prestali smo biti
jedno dvoje
i postali mnoštvo
naizgled sve je isto

neprimetno se za tren okrenuo svet
plavetnilo je smenilo plavetnilo
izgubili se neki hemijski elementi
možda smo malo nespokojniji
ili je to vetar

ne podrigujemo više mehure
samo ravnomerно zevamo
ali zato prvi put imamo dodir
neposredovan vodom

krljušt na krljušt se vezuje u beskraj
u mreži osećamo sve podjednako
i ne znam više gde je granica gde prestajem
gde počinjete
gde prestajemo
i da li ima ikoga sem nas
ičega van mreže.

Iz knjige: Jovan Marković, *Znakovi i znaci* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Jovan Marković rođen je 1989. godine u Beogradu. Piše filmske kritike, scenarija i eseje iz oblasti teorije književnosti i filma. *Znakovi i znaci* je autorova prva knjiga poezije (nagrada Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!* 2017).

NATALIJA JOVANOVIĆ

Od svih jednostavnih stvari

VEŽBA

U kući je sve mrtvo
samo je davljenje stvarno
samo si ti u centru živ
ostalo su zidovi i nepokretnosti

vremenom urastaš u pod
noge se granaju u korenje

ve stvarnosti završavaju
pod tvojim prstima
ponavljaš sebi: podići kuću
slomiti šaku maziti psa
pretvoriti ruke u hvataljke

dok noge ostaju u mestu
sve u tebi vežba odlazak

ZARASTANJE

Majka je možda u pravu mi smo nesposobni za život
ne znam da umesim hleb zapalim vatu ne pamtim ništa
od životnih banalnosti kako preživeti bez odgovora
ruke nam nežne od vratova i knjiga

kad se posečemo pevamo
zarasti rano moja
makar mi bila ko more
makar mi bila ko zemlja
užarena u dubini
zarasti rastom misli

pod kožom dok nestaju ljudi
nikoga ne pronalaze

da sada dolazi kraj molili bismo za iščeznuće
posmatrali nebo što pada naglo kao buđenje
na naše glave – tople pazuhe spavača

IZLIVANJA

Kad stisnem šaku
uhvatim svoju liniju života
provlačim je između prstiju
poput vijače

prepleti ruku drugačiji su na filmu
u stvarnosti su dlanovi vlažni
vaš trenutak veliko je proklizavanje
napred i nazad
a igra izmicanja
jača od želje da se miruje

kada uhvatim tvoju šaku
preseci postanu poplava
izliju se brzo u slučajnosti
obrišem ruku o čaršav
i čekam da sve opet bude suvo hladno i moje

BRISANJE

Čuvala sam u telefonu
fotografije stvari koje su me jednom raznežile
a nežnost se istroši premotavanjem
počne da liči na tugu

ona je uvek pre i posle straha
dok je on u sobi
krije se u drugoj prostoriji čeka da uđe
pokorna patrijarhalna žena
posle se za slabost sveti ženskoj deci

kada bih htela da opet budem ja
brisala bih fotografije
baš one od kojih mi se lice otapalo

uživala u tome da sama
uklanjam ono što volim
pravila prostor
da se možda zaljubim iz straha
i nešto vremenom postane moje
a ne ja

Iz knjige: Natalija Jovanović, *Od svih jednostavnih stvari*
(Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Natalija Jovanović rođena je 1989. u Beogradu. Student je doktorskih studija na grupi za srpsku književnost. Objavila je zbirku pesama *I dosta* (2014) i nekoliko naučnih radova iz oblasti književnosti i borbe sa zamenicama. *Od svih jednostavnih stvari* je autorkina druga knjiga poezije (nagrada Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!* 2017).

STEVAN BRADIĆ
Na zemlji

NEPRISTAJANJE (izbor)
za Jelenu

1

nisam danas došao
kako bih ti bilo šta učinio jasnijim.

ljudi izlaze na ulice i spuštaju stopala u ravnomernom ritmu
sa asfalta se podiže oblak prašine
toliko odlučno oni koračaju.

gledam te iz daleka
svet se kotrlja u neku zagušljivu močvaru i mislim
da ćemo morati da ga
sasvim raskopamo kako bismo u njegovom središtu pronašli
živo srce.

na nebu sijaju zvezde.
pored nas koračaju jednaki ljudi.

neko izdvojen sa proplanka priprema neoprostivu omču
koju potajno navlači
na čitavo jedno pokolenje

hoćemo li prepoznati njegovo zgrčeno lice
i kada se među nas spusti

ništa što nam se približava sa horizonta nije lako
mi smo možda slabi

a možda nas ništa
neće odvratiti.

4

stupam ispod nebeskog svoda i osećam
milion sićušnih iglica kako me dodiruju po koži
to je kiša

osećam je samo zato što u meni tinja bleda vatra
koju je možda nemoguće
ugasiti.

svet je vlažan i smeđ

novo doba još uvek nije došlo
mada nas iskustvo uči kako će ono svakako doći

ali je čudno to sa iskustvom
jer znanje stičemo tek kada nas ono istinski izneveri

i zato više ne čekam

nego izlazim ispod nebeskog
svoda i puštam sićušnim iglicama
da me dodiruju
po koži.

5

čujem kako šefovi pišu knjige u kojma nas uče
kako da razumemo šefove
ali šefove nije potrebno posebno razumeti

njihov posao nije različit od posla bravara, varilaca ili švalja
svaki put kada nas uče razumevanju
uče nas kako da se pokoravamo bez opiranja
zato strpljivo prihvatajte njihove pouke
u njima nema ničega što bi nas moglo obeshrabriti

jer one kažu:
svet koji smo izgradili se urušava
ne možemo ga održati bez vašeg pristanka

i polako radite
na nepristajanju.

Iz knjige: Stevan Bradić, *Na zemlji* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Stevan Bradić rođen je 1982. godine u Novom Sadu. Piše poeziju, eseje, prikaze i kritiku, prevodi sa engleskog. Objavio je zbirku pesama *U kotlarnici* (2013) i studiju *Simulacija i gastronomija* (2012). Zaposlen je na Odseku za komparativnu književnost Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Uređuje portal za književnost, filozofiju i društvenu teoriju *Rizom*. *Na zemlji* je autorova druga knjiga poezije (nagrada Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!* 2017).

GORAN ŽIVKOVIĆ
Psihoslajdovi

NIČIJI TAOCI (izbor)

1.

Dao sam 15.000 za snimanje na megnetnoj rezonanci
gurnuli su mi glavu u tunel
pronašli helikopter u plamenu

kao crvena svetlost, koja se odjednom upali u kabini
počne da treperi u očima
kroz sivu džunglu na trotoarima

svako ko ide ti u susret
može biti helikopter u plamenu

2.

Nećeš ga videti kako se kezi
s naslovne strane *Men's health-a*

nećeš ga čuti kako vrišti i mjauče
raširenih nogu po salonima lepote

da trči za sniženjima
ustaje ranije za biznis kafu
do pola noći smanjuje kilograme i bubuljice
u fotošopu

normalan čovek
paramparčad koja ne može stati na bilbord

6.

Škripa ispod čebeta
kroz 24-časovnu noć
kotrlja se kutija sa dve feline

s baterijskim lampama u pola tri popodne

prolazi kraj tvoje rasturene grobnice
dok sediš s budalama na porodičnom ručku
kilometrima jedni od drugih
kao da odzvanja
u trpezariji bez zidova
patrijarh, plastika i lišće
pod, plafon i rešetke

ono što džungla odnese svojoj deci
za 15 kila ukradenog gvožđa iza Niške mlekare

KRIŠOM

(minimalac krajem meseca)

Kreteni iz detinjstva
neprijatelji s posla
ujne, tetke i sestre
koje su spuštale pogled

bivše koje su prolazile
tupo okretale glavu

s obe strane ulice
danasy mi se svi baksuzi javljaju

dok mašem repom u novoj beloj košulji
i pocepanim farmerkama
s 18.000 u džepu

sex & grad lešinari
vikend udavače
partijaši sitničari
komforni grobovi *Forma ideale*

danas verovatno ne dugujem nikom
(konce iz ogledala tvog lifta)

pred posao ču sasvim sigurno
mrtav u pola pet ujutru
krišom
progutati dugme tvog interfona
krišom
otvoriti zadnja vrata kamiona Žitopeka
i tutanj s dve vekne!

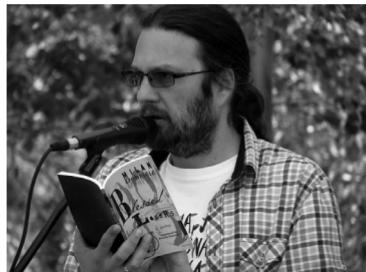
Iz knjige: Goran Živković, *Psihoslajdovi* (Biblioteka 12/19, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Goran Živković rođen je u Nišu 1984. godine. Objavljivao je poeziju u književnim časopisima. Podržava koncept poetskog performansa bez papira, uz pratnju instrumenata, filmskog platna i projektor-a. Učestvovao je na brojnim pesničkim susretima, književnim kolonijama i slem festivalima u zemlji i regionu. Koautor zbornika poezije *Tortu kroz prozor*. Za prvu pesničku zbirku *Spalipačitaj* (2012) dobio je Brankovu nagradu. Na Međunarodnom književnom festivalu u Novom Sadu tri puta je osvajao nagradu publike za najboljeg slem pesnika Srbije. *Psihoslajdovi* su druga autorova knjiga poezije (nagrada Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!* 2017).

MILAN DOBRIČIĆ

Dnevnik glavobolje

15.07.10.

Odlučio sam: ipak neću dozvoliti da mi odseku glavu. Još ne.

Glavobolja sve češća. Danas traje tokom celog dana, od jutra. Lekovi ne pomažu. Sve je teže ovako živeti. To i nije život, pre životarenje. Oduvek. „Mrtav čovek hoda”.

Iako se velike odluke donose za Novu godinu, iskoristiću letnju pauzu. Rešio sam da okrenem novi list. Idem kod doktora specijaliste za glavobolje. Glavoboljologa.

Do tada (da li samo do tada), sve ostaje isto. Opsesivno-kompulzivan život: posle poluprospavane noći ustati. Automatizovano odraditi pranje zuba, oblačenje, doručak. Krenuti u nove radne poraze. Kroz grobljansku gužvu stotina tela, nijedne duše. Raditi iako je teško, uprkos tome što „što se mora – nije teško”. Jesti da ne bi bio gladan. Ne uživati. Piti kafu da ne bi zaspao. Uživati. Vratiti se istim putem, utabano, istrošeno. Ka postelji, počinku. Ne večnom, jer budilnik će ponovo zazvoniti. Ne da te probudi i osvesti, već samo da ne dozvoli da propusti još jednu turu proticanja vremena. Nema više petlova, nema više duša.

04.02.11.

Probudio se pre navijenog sata. Bolje mi je psihički. Neko kao da mi je gurnuo prst između kože i čeone kosti pa žulja i boli. Najteži dan do sad. Jeste odmor, bez pravih obaveza, bez pravih ljudi, ali sad samoća pokreće depresiju. Previše ljudi, premalo ljudi, previše obaveza, premalo obaveza. Opet klackalica. Kao ova prečista jastučnica: kako god okrenem – ne valja.

Ležim kao i uvek, i tek sad uviđam: ako se gleda odozgo, sa flekavog plafona, moje noge čine broj 4. Desna savijena u kolenu,

stopalo ispod leve noge u visini kolena. Četiri. Broj. Magičan. Četiri Jevandelja. Četir' lista 'vandelista. Poker. Četiri musketara (dobro, tri plus jedan). Četiri jahača apokalipse. Četir' konja debela. Četiri godišnja doba. Četiri čavčića na čančiću čučeći cijuču.

19.02.11.

Povratak. Doza: taman.

Stigao u Beograd veoma brzo, platio četvrtinu karte. Prednosti invaliditeta.

Grad me dočeka siv. Mutan. Išaran. Istetoviran. Starmali pubertetlja. Metropola koja ne voli da se kupa. Odrasti više, Beograde, i ponašaj se u skladu sa svojim godinama!

17.07.11.

Buđenje uz ptice, u zoru. Galebovi, kosovi, labudovi, golubovi, gugutke. Gugutke, kao u zavičaju. Raj za živeti, ali i za ubiti nekoga po potrebi: zbog duboke crne emocije, ili zbog sitnice.

Zamisli da nestane gugutki?! Da zauvek odu?! Ne, ne smem.

Osetim blagu jezu kad se približim obali hibrisa.

30.10.11.

Gotov naš prvi izadavački izlazak na sajam knjiga. Prisustvo na „najvećoj regionalnoj smotri ljubitelja knjige”, na najvećem vašaru knjištine – neprocenjivo.

Pišem, dakle lažem.

Slušam kako se ljudi pouzdaju u umetnost, kako je samo ona ovo, samo ona ono, samo ona vredi, samo ona donosi a ne odnosi...

Sranje! Trabunjanje!

To govore SAMO nikakvi umetnici.

Umetnost je najveća laž, varka da postoji nešto zbog čega je sve

vredno, smisleno.

Nema boga – posle smrti nema ničeg.

Nema umetnosti – u životu nema ničeg!

Najveća pesma na svetu nema nijedne reči.

U čutanju je sigurnost.

31.12.11.

Odlazi godina. Probao sve što su predložili. Osim alternativnih metoda. Za to je potrebna vera. A ja vere nemam.

Dugo sam sinoć razmišljao. O sebi. O pisanju. Budućnosti. *Što sam? Tko sam? Ja sam samo sanjar, čiji pogled gasne u magli i memli...* I šta sam domislio? Ima li se šta tu i smisliti? Da li je to uopšte stvar za promišljanje?

Koliko god izgledalo besmisleno, koliko god izgledalo nesigurno, koliko god puta išao „od sjaja do očaja”, kraj će svakako doći. A pošto je neizbežan, ne mora se ka njemu žuriti. Mogu još neko vreme pokušavati da nađem mir. Ili smisao. Ili nešto treće. Kao što sam negde već rekao: ipak neću dozvoliti da mi odseku glavu. Još ne.

Ostajemo ja i moja glavobolja. Beskrajni, sivi krug. U njemu, ja.

Iz knjige: Milan Dobričić, *Dnevnik glavobolje* (Biblioteka Posebna biblioteka, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Milan Dobričić rođen je 1977. godine u Beogradu. Diplomirao je svetsku i srpsku književnost na Univerzitetu u Beogradu. Jedan je od osnivača Udruženja Treći Trg i međunarodnog Beogradskog festivala poezije i knjige *Trgni se! Poezija!*. Objavio je više knjiga poezije, kratke proze i zapisa, kao i roman *Dnevnik glavobolje* (2017). Učesnik je međunarodnog projekta WordExpress kao pesnik i prevodilac. Preveo je sa engleskog jezika roman velškog pisca Ovena Martela, tri zbirke pesama Paskal Peti, i zbirku pesama Gabrijela Rozenstoka. Član je Srpskog književnog društva od 2017. godine.

EVA ZONENBERG

Imperija suze

RAZGOVOR S DŽELATOM

: Kako se zoveš? Uoči egzekucije vlada srdačna atmosfera
Udobne fotelje Odlično poznavanje stranih jezika etikecija
i stvari kao Parlando murmurando Neko će se uvek
naći *Spécialité de la maison*
neobjašnjavana bliskost Hej mala vreme je za poveravanje
A dalje Odgovarajuće osvetljenje Mrvica nežnosti
koliko i u aneksu Može li kolačić čokoladica
Na crvenoj šminki kap male crne kafe
umeća opštenja Profil? Nesumnjivo i
Bičevanja! bičevanja!

: Još ne Nemam ime
Bezimeno lakše prolazi pored cilja Uostalom
otkinut je ispod drveta dobra i zla S pograničja
tu i tamo Lagodnost i divljina U meni se pojavljuje
neko nov Čak ni Bog neće pogoditi ko je pre njega bio prvi
Fino prilazi Isprobava šapat Sladak
kao praznična glazura

: Živiš duže za jedan stih Ko je za a ko je protiv
Lagano raskopčava dugmad Ulazi Lažna poslušnost
Litar tuge precizno pretvoren u odgovarajuću težinu
hlora sode Ništa ni dodavati ni oduzimati Dijalozi
rasuti po kostima Tanušni soprani okačeni
o preciznost osmeha s neuhvatljivim zašto da
a ne drugačije da drugačije
a ne da kao drugo

: Znam takve stihove o tebi
koje niko čak nije ni sanjao
Potpisaću njima svoju privatnu smrtnu presudu
nonšalantno podvijajući manžete Bez histerije
bez trenutka kolebanja otkriću vekovima skrivanu sitnicu

Strah otvara usta Svakodnevno izlazim iz Egipta
sa grehom više Zagledana u tirkizno žbunje
na vrhu sam ostavila Davidov amulet
od tvoje kosti stvorila sam sebe

: Brže jer si stalno ni riba ni meso
tanušna prozračnost pergamenta nekoliko milimetara mastila
i obuci se

: Tako te je nasmejala moja nagost
bespomoćan goloruk stid
na pletenici silovane devojke
Ne znam da li će ikada umeti
da ogrejem ruke na istoj vatri na kojoj i ti
Pre nego što stignem do obećane zemlje
hiljadu puta promeniće mi imena prezimena
boju očiju i kose Dok na kraju
ne uhvatim proroka za jezik
(Bedra njišu crnookog sina)

: Kako se zoveš?
Bolje je ne pamtiti tvoje ime

HAZARD

Snažno kljuse u zimskoj beretki
galopira pogledom za impozantnim pastuvom Platinska griva
iskri se na mrazu Bestidno se pali
pod uticajem muškaraca Savršeni šeta kaskajući
po bajkovitoj mesečini Prilično dobar
tridesetogodišnjak u sjajno sašivenim pantalonama
Srebrnkašta rajsferšlus šlica odražava magičnu moć
meseca Armstrongovu zebnju hrabrost Tvardovskog
šaputanja bledih čarobnica *Claira de lune*
kako kažu Francuzi sjaje se u očima kljuseta
koje kao da hoće da ispusti suzu ali još ne ispušta
Usitnjeno kucanje srca cepka na stotinke
hiljade komadića pozorišnu tišinu Popustljivi pred pogledima
Nepravilan topot kopita poneo je životinju Ispustila je
strastan uzdah Iz nozdrva ovaj se uputio

u sapi u mračni sokak ljubavi
Startovala je za prvu trku
s preponama Nerazumljivo je zarzala
i nestala iza žbuna

SENKA MRTVE DEVOJKE

Obmanjivali su je da je živa da postoji nešto poput budućnosti
Ali to je samo mešanje reči u nešto nepobitno
Dva kamena kao groblya nemih usta
S bezimenim nazivom zločina
Dva kamena kao dva zrnca peska iz pustinje
Gde je četrdeset dana kao jedan dan
Crvenilo suze hraniće gomile
Živih koji su kao lahor mrtvih tela
Mrtva devojka i njena živa senka
Skida s plavog očnog kapka neba skupocene laži
Vreme postaje uputstvo: nema nikakvog dalje
Između zemlje i sunca je njen grob

Sa poljskog prevela Biserka Rajčić

Iz knjige: Eva Zonenberg, *Imperija suze* (Biblioteka *Sa Trećeg Trga*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Eva Zonenberg, poljska pesnikinja, esejistkinja i pijanistkinja, rođena je 1967. godine u Poljskoj. Već za prvu zbirku pesama 1995. godine dobila je prestižnu nagradu Georg Trakl. Do sada je objavila deset pesničkih knjiga. Njena poezija se u obimnijim izborima na srpskom jeziku nalazi u antologijama *Moj poljski pesnički XX vek* (2012) i *Rečnik mlade poljske poezije* (2013), u izboru i prevodu Biserke Rajčić.

Biserka Rajčić rođena je 1940. godine u Jelašnici kod Zaječara. Studirala je istočne i zapadne slovenske jezike i književnosti. Prevodenjem i pisanjem bavi se od 1962. godine. Dobitница je značajnih srpskih i poljskih nagrada, među kojima su i Nagrada za životno delo koju dodeljuje Udruženje književnih prevodilaca Srbije i Srebrni orden zasluga za Republiku Poljsku koju dodeljuje predsednik Republike Poljske. Prevela je niz poljskih, čeških, ruskih, slovačkih, bugarskih i slovenačkih pisaca, estetičara, filozofa, teoretičara umetnosti i književnosti, teatrologa, politikologa i istoriografa. Živi i radi u Beogradu.

MALGOŽATA LEBDA

Jezik zemlje

IKONICA

i šta? idemo iznad kamenoloma da osluškujemo kako šuma ispušta
šuštave odjeke prikrada se cvrčcima ispod naših stopala
s vrha se vidi kako mladići u selu pale vatre prate
ih pucnjevi iz konzervi od dezodoransa

karbid draži nozdrve

pod zemljom krtice napuštaju bašte naših baka idu na istok
a mi se molimo za olju ikonicama koje su nam okačili
o vratove tog proleća zli duh je prošao i odneo sa sobom našu
malu braću onu nerazgovetnih imena poslušnu
kao pčele opijene dimom

rođaci s majčine strane gledaju nam u dlan živećete

večno dižemo pogled prema munji upijamo
koščatim licima vlažne znake *tako se znoji nebo*
verujemo u ime oca i sina i oluje

ŽETVA

postojimo samo onda kada neko ne misli na nas unazad govorile su
kolumbijske uličarke na velikom ekranu malog bioskopa *a sada*
ću te najpre uzeti tamo ništa neće boleti zamisliti
da šmrčemo burmut i šetamo stazom koju su utabali

fazani po poljima na kojima sazревa žito okružuju nas proso
krupnik snažne žene donose muževima u polja kiselo
mleko pogače slaninu sakupljaju klasje po strnjisti
beru na međama majčinu dušicu i naprstak a mi
grickamo zrnevљe pšenice i puštamo

žile u zemlju

PRVI DANI PROLEĆA: LEKTIRA

sređivanje papira pregledanje lekarskih izveštaja
kao da je postojala nada u obrnuto među vlasničkim aktima
opštinskim papirima poslednjim brojevima „pčelarstva” knjiga

miriše na klupske posmatram na papiru stidljive tragove
očeve lektire na bogosluženju sveštenik citira iz nje fragment
pesme koji treba da svedoči o ljubavi osećam stid
jer ne svedoči

za vreme uznošenja hostije i kaleža otvaram šaku smiruje me
tek misao o očevom omiljenom perorezu
koji sam malo pre
stavila u mrtvački kovčeg

Sa poljskog prevela Biserka Rajčić

Iz knjige: Malgožata Lebda, *Jezik zemlje* (Biblioteka *Sa Trećeg Trga*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Malgožata Lebda, pesnikinja i fotograf, rođena je 1985. godine u Poljskoj. Objavila je četiri pesničke zbirke koje su više puta proglašavane Krakovskim knjigama meseca. Dobitnica je više stipendija za rad na poeziji i nominovana je za nekoliko elitnih pesničkih nagrada. Doktor humanističkih nauka postala je 2014. godine, odbranivši tezu „Skriven govor slike. Uloga poetike u interpretaciji savremene fotografije”, i od nedavno predaje na Pedagoškom fakultetu u Krakovu.

GUSTAVO ADOLFO BEKER
Rime

SVIM SVETIMA
(1. NOVEMBAR)

Patrijarsi koji ste seme bili
drveta vere u vekovima dalekim,
pobedniku božanskom nad smrću
molite se za nas.

Proroci koji ste strigli u svom nadahnuću
budućnosti koprenu tajnovitu,
onome koji je svetlost iz tame izvukao
molite se za nas.

Duše čedne, Nevini Sveci
koji ste hor anđela uvečali,
onome koji je decu pozvao k sebi
molite se za nas.

Apostoli koji ste u svet položili
Crkve temelje moćne,
onome ko je istine zalog
molite se za nas.

Mučenici koji ste slavu stekli
u cirkuskoj areni, u krvi crvenoj,
onome ko vam je snagu u borbama dao
molite se za nas.

Device nalik na ljiljane bele,
koje je leto snegom i zlatom odenulo,
onome ko je izvor života i lepote
molite se za nas.

Monasi koji ste od životnih bitaka
zaklon potražili u spokojnom manastiru,

onome ko je duga spokoja u olujama
molite se za nas.

Vi učeni, čija su nam pera podarila
vrline i mudrosti riznicu raskošnu,
onome ko je izvor znanja nepresušan
molite se za nas.

Vojnici Vojske Hristove,
svi sveci i svetiteljke,
molite se da nam oprosti grehe naše
Onaj koji živi i caruje među vama.

DALEKO IZA KROŠNJI

Daleko negde iza krošnji
šume guste,
vidiš li ono što blista
i plače? Zvezda je to.

Sad se već, izbliza, jasnije vidi,
kao kroz koprenu od tila,
na tremu isposnice jedne
ona blista: svetiljka je to.

U hodu brzom
stigosmo do nje.
Razočaranje. Ni svetiljka ni zvezda nije
svetlost koju smo pratili: samo kandilo.

SONET

Homere, ti kome je Klio liru
dala, da u božanskom nadahnuću,
pevaš o Troji nesretne potonuću,
o Ahilovom srčanom i hrabrom piru.

Veličajte pesnici silu Aleksandra moćnog
čijoj se neustrašivosti klanja svaka glava,

širom zemnog šara koje sunce obasjava
od Libije sve do Severa studenog.

A ja ēu sa obala Gvadalkivira,
u zoru, kad cveće stane mirisati
jer mu latice lahor nežno dira,

o ljubavi u šumama gustim snevati,
i u pesmi prizivati uzdahe zefira
i o slatkim jadima pastira pevati.

Sa španskog prevela Biljana Isailović

Iz knjige: Gustavo Adolfo Beker, *Rime* (Biblioteka tt, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Gustavo Adolfo Beker jedan je od najomiljenijih i najpopularnijih španskih pesnika. Rođen je 1836. godine u Sevilji, a umro 1870. u Madridu. U poetskoj zaostavštini najčuvenije su njegove *Rime*, pisane na kastiljanskom jeziku. Smatra se da je upravo ovim delom pokrenuta romantičarska struja intimističke poezije u Španiji. Od proznih dela, za sobom je ostavio *Legende*, *U osami manastira* i *Književna pisma jednoj ženi*, kao i mnoštvo članaka iz oblasti književnosti, književne kritike i arheologije.

Biljana Isailović rođena je 1958. godine. Član je Udruženja književnih prevodilaca Srbije od 1995. godine i objavila je preko 35 prevoda. Dobitница je nagrada „Miloš N. Đurić” i „Radoje Tatić” i Povelje zahvalnosti „Instituta Servantes” u Beogradu. Na srpski jezik prevela je Unamuna, Borhesa, Huana Marsea, Ortegu i Gasetu, Amadisa od Gaule i mnoge druge autore španskog govornog područja.

DUAN SALVAT-PAPASEIT
Izabrane pesme

MRTVA PRIRODA
za Ćavijera Nogesa

Na stolu

Artur Gordon Pim

otvoren

Po me sa plafona

posmatra

Drhtim jer ga ugledah

Obešeno kandilo

je agonija

Sada éu da zatvorim knjigu

Čaša je prevrnuta

Na zemlji

lokve

viskija *House of Lords*

Sad je Po pijan pao

LINOLEUM

za Ćeniusa

Upravo se ukrcah

u indijski čunj

(Pišite mi na *Far-West*

Koristim sve načine

da izbrišem sećanje koje moji imaju o meni)

Sad kad mi žena bezbrižno spava

I sinčić koji je na putu

I ne čekaju na red

kao ostali

u pekari

I zvezda još uvek sija

I ja nosim tomahavk pod miškom

Jedan knjižar-antikvar
 šeta
 prigrlio moje Pesme
 sve do jedne neobjavljene
Pa ne mogu valjda da odem
 a da ne zgromim knjižara.

UNUTRAŠNOST za D. Karbonelja i Đenera

Sedimo
u zaklonu stola
i tik uz plinsku lampu koja zviždi

Neko vestacko cvece
izaziva čemer
jer nema zimu

Oči moje drage sijaju kao mačije

I kao kraljušt

Prozori u sobi tresu se
gundaju zbog tutnjave tramvaja

Drveni lutak liči mi na avet

Upravo rukom oborih mastionicu

Širi se crna mrlja
Rađa praznoverje
PREBLEDESMO

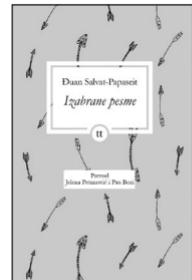
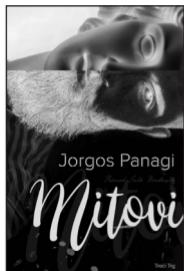
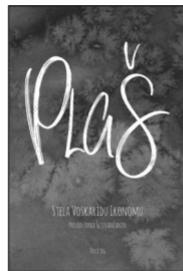
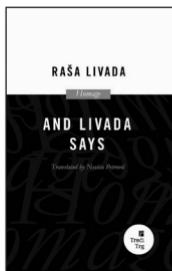
Sa katalonskog preveli Jelena Petanović i Pau Borri

Iz knjige: Đuan Salvat-Papaseit, *Izabrane pesme* (Biblioteka *tt*, Treći Trg i Čigoja štampa, Beograd, 2017)

Đuan Salvat-Papaseit rođen je u Barseloni 1894. godine, gde je i umro 1924. od tuberkuloze. Jedan je od najčuvenijih katalonskih pesnika, poznat kao predstavnik avangarde, mada se njegov stil tokom godina menjao, te se često naziva i postavangardistom. Radio je za časopis *Les Misérables* pišući pod pseudonimom Gorkiano (po Maksimu Gorkom). Razvio je poetsku liniju koja podseća na narodnu pesmu. Njegovo delo postalo je priznato tek šezdesetih godina XX veka. Mnogi katalonski kantatori pisali su muziku na stihove njegovih pesama i tako ih širili i proslavili. Napisao je šest zbirki pesama, od kojih je poslednja objavljena posthumno.

Jelena Petanović rođena je 1977. godine u Beogradu. Diplomirala je na Katedri za anglistiku u Beogradu 2009. godine. Master rad iz primenjene lingvistike odbranila je u Španiji 2012. godine. Na katalonski je prevela *Prokletu avlju* IVE Andrića. Katalonsku književnost prevodi od 2007. godine i koautor je priručnika za učenje katalonskog.

Pau Bori Sanz rođen je 1980. godine. Osnovne studije završio je u Barseloni, master rad odbranio na Filološkom fakultetu u Beogradu 2010. godine, a doktorsku tezu iz oblasti primenjene lingvistike u Barseloni 2015. godine. Na Filološkom fakultetu u Beogradu predaje katalonski jezik od 2005. godine. Zajedno sa Jelenom Petanović prevodi katalonsku književnost na srpski jezik.

FESTIVAL LITERATURE EVROPSKOG MEDITERANA
FLEM
23-25/10/2017

ORGANIZATOR

PARTNERI I PODRŠKA

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

Република Србија | Национална комисија за културу и
занатством државе

REPUBLIQUE DE CYPRUS
Ministry of Culture and Sports

Πανεπιστήμιο Κύπρου
Εργαστηριό Κέντρο
Νεοελληνικών Σπουδών

МЕДИЈАМАРКОВА
БЕОГРАДСКИ
сјам
књига
medijamarkova
International
Book Fair
Beograd Book Fair

СЈАЈУЦА НА КЊИГАМЕ СЛОВАЧКЕ
INTERNATIONAL BOOK FAIR
SLOVAKIA BOOK FAIR

r:bgd:2
radio Beograd 2 Radio

VREME

TREĆI TRG
Časopis za književnost
Sveska 57-58 Godina XIII Beograd 2017

Izdavač
Treći Trg Beograd Francuska 7
trecitrg@gmail.com
www.trecitrg.org.rs
Slog i prelom Treći Trg
Lektura i korektura Treći Trg
Štampa Čigoja štampa Beograd Studentski trg 13

ISSN 1452-1776

**Izdavanje ove sveske časopisa Treći Trg sufinansirali su:
Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije i Creative Europe.**

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

82

TREĆI Trg : časopis za književnost /
glavni i odgovorni urednik Dejan Matić. -
Štampano izd. - God.1, sv. 1 (2005) - .
- Beograd (Francuska 7) : Treći Trg,
2005-. 21 cm

Drugačije povezane serijske publikacije:
Treći Trg (Online) = ISSN 1820-2071
ISSN 1452-1776 = Treći Trg (štampano izd.)
COBISS.SR-ID 124742412